

ԱՐԶԱՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՃԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՃԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԳՈՒՐՍ ԵՒ ԳԱԼԻՍ ԿԻՒՐԱԿԵ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան բաժանորդագրելն է հիշվում ընդունվում է «ԱՐԶԱՐԱԿԱՆ» Խմբագրատանը և Կենտրոնական Գրավաճառատնոցում: Օտարաքաղաքացիք դիմում են՝ Тифлис. Редакция „Арцаганк“.

Առանձին Համարները 15 կ.

Յայտարարությունների բառին 2 կ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Վեհափառ Հայրապետի Հիւանդութեան առիթով:— Ներքին Տեսութիւն: Նշխարեանցների կտակը: Բազումայ շաբաթաթերթ: Հայաստանի ընդհանուր Հեղափոխութիւն: Գրեգորեանցի կտակը: Աստուածային վիճակի նոր թեմական տեսութիւն: Նամակ երեւանից: Նամակ Բաղուրից: Ռուս-թուրքերէն լրագիր:— ՏԱՃԿԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ: Անգլիական եկեղեցի: Նորագոյն տեղեկութիւններ Վանից: Գեր. Ազարեանի Հոգևորականը:— ՆԱՄԱԿ Կ. ՊՈԼՍԻՑ: Յայտագիր:— ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Թիւրքիա: Անգլիա: Նշխարութիւն:— ՖԷԼԻԷՏՈՆ: Կ. ՊՈԼՍԻՑ: Ազգային Վարչութեան տեղեկագիր:— ԸՆԴԴԻՄԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆ: Նամակ խմբագրին:— ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ:— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՀԻՒԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Սորանից մի տասը-տասնհինգ օր առաջ Թիֆլիսում բերանէ բերան տարածուեցաւ զանազան լուրեր Նորին Վեհափառութեան վատառողջութեան վերաբերութեամբ: Եթէ հաւատ ընծայէինք այդ լուրերին, պէտք է ենթադրէինք, որ Նորին Օծութիւնը ամենաճանր և վտանգաւոր դրութեան մէջ է: Բայց որովհետեւ այդպիսի լուրեր յաճախ տարածուած են եղել Նորին Վեհափառութեան առողջութեան մասին և համարեալ միշտ սխալ կամ չափազանցեցրած են յայտնուել, այդ պատճառով մենք այդ լուրերին սկզբումը շատ թերահաւատութեամբ ահանջ դրինք և միմիայն այն ժամանակ, երբ նոքա մուտ գործեցին և լրագրութեան մէջ, պարտք համարեցինք ստուգել եղելութիւնը: Սեպտեմբերի 25-ին Նորին Վեհ-Օծութեան անուանակոչութեան տօնին, «Արձագանքի» խմբագրութիւնը մի շնորհաւորական հեռագիր ուղղեց սրբազան Վահրամ եպիսկոպոսին, որի մէջ իւր որդիական յարգանքը յայտնելուց յետ առ զահալան Սրբոյ Էջմիածնի, խնդրեց նորանից մանրամասն տեղեկութիւն Հայրապետի առողջութեան վերաբերութեամբ: Մենք այս-

տեղ կ'դետեղենք այժմ թէ խմբագրութիւնից զնացած հեռագրի պատճէնը և թէ նորա պատասխանը:

Ահաւասիկ մեր հեռագրի պատճէնը.

Վահրամ եպիսկոպոս Մանկունուն

Սեպ. 25-ին

Խնդրում եմ իմ որդիական շնորհաւորէքս արկանել առ ռոս Նորին Սրբութեան Նորա անուանակոչութեան տօնի առիթով:

Խոնարհաբար խնդրում եմ, Հաղորդել մանրամասն տեղեկութիւններ Ծայրագոյն Պատրիարքի առողջութեան վերաբերութեամբ: Մենք ամէնքս Համոզուած ենք, որ Նորին Սրբազնութեան մերձակորները ամենայն ջանք գործ կ'ընեն, որպէս զի ընդ երկար պահպանեն եկեղեցւոյ Պետի ազգի Համար թանկագին օրերը: Թիֆլիս քաղաքի Հայ-Հասարակութիւնը իւր կողմից պատրաստ է ընձեռել ամենատեսակ օժանդակութիւն: Բարեհաճեցէք պատասխանել:

Արչագանի Խմբագիր Աբգար Յովհաննիսեան:

Մեր հեռագրին Նորին Սրբազնութիւնը պատասխանում է հետեւալը.

«Արձագանքի» խմբագրութիւն, պ. Աբգար Յովհաննիսեանին.

Էջմիածին, Սեպտ. 26-ին

Սրբազնագոյն Պատրիարքը բարեհաճեցաւ ընդունել ձեր շնորհաւորութիւնը և որդիական յարգանքը, յանձնելով ինձ յայտնել Իւր ողջոյնն ու օրհնութիւնը: Նորին Օծութեան առողջութիւնը բաւականին գոհացուցիչ դրութեան մէջ է, հետզհետէ զնում է զեպի լաւ և այժմ կարիք չը կայ ուրիշ բժշկաների ներկայութեան, մանաւանդ որ Նա Իւր յատուկ փորձառութեամբ հաւատ չէ ընծայում ամէն մի բժշկին, և որովհետեւ Նա ար-

դէն ստանում է բժշկական անհրաժեշտ օգնութիւն: Պէտք է չարամիտ լուրերին հաւատ ընծայել: Երեկ Վեհ. Հայրապետը Իւր անուանակոչութեան տօնի առիթով բարեհաճեցաւ ընդունել շնորհաւորութեան եկած երեք եպիսկոպոս, որոնցից մէկին բանակի շնորհաց: Ձեր, տեղւոյդ Հայ Հասարակութեան պատրաստակամութիւնը և առհասարակ մեր սիրելի ազգի տրամադրութիւնը իւր օգնութիւնը մատուցանելու Նորին Վեհափառութեան՝ արժանի են ամենայն համակրութեան:

Վահագն Եպիսկոպոս

Միւսնոյն ժամանակ «Արձագանքի» խմբագրութիւնը ստացաւ և մի ուրիշ հանգստացուցիչ հեռագիր Վեհափառին դարմանող բժշկից՝ պ. Տէր-Գրիգորեանից որի բառացի թարգմանութիւնը նոյնպէս դնում ենք այստեղ:

Եջմիածին սեպ. 26-ին

Նորին Վեհափառութիւնը Իւր անուանակոչութեան տօնի առիթով բարեհաճեցաւ ընդունել Մկրտիչ արքեպիսկոպոսին և Սերովբէ ու Մեսրոպ եպիսկոպոսներին: Հանգիստւոր ճաշկերպութի ժամանակ Մկրտիչ արքեպիսկոպոսը մի ճառ խօսեցաւ և բացատրեց, թէ Նորին Վեհափառութեան առողջութիւնը միանգամայն գոհացուցիչ դրութեան մէջ է: Ես իմ կողմից կարող եմ ապահովացնել ձեզ և տեղւոյդ Հասարակութեանը, խնդրելով միւսնոյն ժամանակ, որ հաւատ չ'ընծայէք տարածուող անհիմն լուրերին: Մանրամասնութիւնները նամակով:

Բժիշկ Տէր-Գրիգորեանց.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Անցեալ Սեպտեմբերի 26 ին վախճանուեցաւ Թիֆլիսում այրի Ովսաննա Եղիազարեանը, կտակելով մի մի խաղարկութեան 50% տոմսակ «Թիֆլիսի Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան» և «Հայուհեաց Բարեգործական Ընկերութեան»:

Ի դէպ՝ հարկաւոր ենք համարում ասել, որ, ինչպէս մեզ հաղորդում են, սորանից մօտ վեց տարի առաջ վախճանուելով լիշեալ հանգուցելու այր Սարգիս Եղիազարեանը՝ կտակում է քաղաքիս ս. Կարապետ եկեղեցուն մի հազար ռուբլի. սակայն նորա որդիք, պ. պ. Բաղդասար և Բարսեղ Եղիազարեանք այդ մի հազար ռուբլին պահելով իրանց մօտ՝ խոստացել են աւելաց-

նել դորա վերայ դարձեալ մի հազար ռուբլի և այդ երկու հազար ռուբլի գումարով բանալ մի ծխական ուսումնարան ս. Կարապետ եկեղեցու գաւթում:

Այժմ, քանի որ արդէն բացուած է լիշեալ եկեղեցու գաւթում ծխական ուսումնարան և քանի որ դա գտնվում է այն աստիճան անապահով և անբարեկարգ դրութեան մէջ, որ կարօտում է Բարեգործական Ընկերութեան հովանաւորութեան, մեր կարծիքով շատ յարմար միջոց է լիշեալ կտակի իրագործման համար: Յուսանք ուրեմն, որ հանգուցեալի ժառանգները, մեծ պ. պ. Եղիազարեանցները սոյն նոր կտակի հետ կը գործադրեն նաեւ այդ հին կտակը:

* *

Բազուկից հաղորդում են «Մշակ» լրագրին, որ այնտեղ դիտաւորութիւն կայ մի հայերէն շաբաթաթերթ հրատարակել: Ինչպէս լսել է նոյն լրագրի թղթակիցը, մի պարոն յանձն է առնում շաբաթաթերթի վերայ լինելի դիֆֆերը:

* *

Երգրումից Սեպտեմբերի 18 թուով դրում են մեզ հետեւեալը. «Երեւի արդէն լսած էք գնդապետ (Մէջըր) Վուլիւմ Էվրէտի մասին, որ երկու տարի է ի վեր տեղս անգղիական փոխ-հիւպատոսի պաշտօն էր վարում, և որ օրերումս ստացաւ իւր կառավարութենէն Հայաստանի ընդհանուր հիւպատոսութեան տիտղոսը: Նա վեցամսեայ արձակուրդ ընդունած լինելով այսօր իւր ընտանիքովը մեկնեցաւ տեղէն դէպի Անգղիա և ճանապարհորդում է Թիֆլիսի վրայով ուր կարծեմ կ'հասնի ամսիս վերջերում»:

Որքան մեզ յայտնի է յարգելի գնդապետ Վ. Էվրէտը մինչև հոկտեմբերի 1-ը տակաւին չ'էր ժամանած մեր քաղաքը:

* *

«Կավկազ» լրագիրը հաղորդում է, որ պ. Յարութիւն Գրիգորեանց նորերումս վախճանուելով Թիֆլիսում՝ մի կտակ է թողնում հետեւեալ բովանդակութեամբ:

Հանգուցեալը աւանդ է թողնում իւր զաւակներին տարեցտարի 500 ռուբլի դնել մի ապահով տեղ շահով մինչև տասն տարի, և այդ ժամանակ ամբողջ գումարը, որ տոկոսով հանգերձ անում է մօտաւորապէս եօթ հազար ռուբլի, սեպհականացնել կովկասեան համալսարանին, եթէ միայն այս ժամանակամիջոցում կը բացուի վերջինս, հակառակ դէպքում ամբողջ գումարը մնում է սեպհականութիւն Ներսիսեան Ազգային Հոգևոր Դպրանոցին:

* *

ԱՍՏՐԱԽԱՆԻՅ մեզ Հաղորդում են, որ սուրբ Եջմիածնայ Սինոդի ընտրութեամբ և տնօրէնութեամբ նշանակուած է Թեմական տեսուչ Աստրախանայ Թեմի Հոգևոր երկեսուդպրոցներէ վերայ Աղէքսանդր Եփրեմեան Յարութիւնեանց, եղբոր որդին Աստրախանու Հանգուցեալ առաջնորդի Գէորգ արքեպիսկոպոսի Վեհապետեանց:

*
* *

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻՅ

26 սեպտ. 1882 թ.

Ուսուցչական Ժողովի նիստերից մինում, երբ խօսք ընկաւ այս կամ այն եղանակի յարմարութեան և անյարմարութեան մասին և երբ Ժողովականներից մինը Համարձակութիւն ունեցաւ յայտնել, թէ պ. Ս. Մանդինեանցի առաջարկած սիստեման ոչինչ Հետեւանք չէ Հասցնում, Ժողովի անդամներից մի ուրիշը, պ. Արամ Մեւեանցը պարտք Համարեց Հերքել նախնի Թացի առարկութիւնը և ի միջի աչրոց ասաց, որ ինքը 1881 թուականին պատիւ է ունեցել պարապել պ. Մանդինեանի դրքով և ճիշտ գործողութիւնը նորա առաջարկած ձեւերը տարուայ վերջին փաշտոն Հետեւանքների է Հասել: Մենք լսեցինք պ. Մեւեանցի ասածները և ճշմարտ, միմիայն խնայելով Ժողովի վսեմութիւնը, չ'կամեցանք տեղն ու տեղը ցոյց տալ, թէ նա... ճշմարտութիւնը կեղծում է: Բայց երբ Մեզու Հայաստանի լրագրում ևս կարդացինք պ. Մեւեանցի խօսքերը, այսինքն երբ նոցա Հատարակութեանը, ընդհանրութեանը Հաղորդելու արժանացած տեսանք և երբ մանաւանդ՝ Հակառակ մեր ակնկալութեանը, պարոնը գոնէ չափազանցեցրած չ'Հրատարակեց իւր ասածները նոյն լրագրի միջոցով, պարտք Համարեցինք, միմիայն ճշմարտութիւնը վերականգնելու Համար, «Արձագանք» միջնորդութեամբ Հաղորդել Հետեւեալները:

1881 թուականին, երբ պ. Արամ Մեւեանցը դատաւսում էր Սրեանի «Գալիանեան» Օրիորդական ուսումնարանում, կրտսեր նախակրթարանում, ուր պարոնը Հայոց լեզուից դասեր ունէր, կաշին 45 աշակերտուհիք: Մայիս ամսին Հրապարակական քննութիւնների Ժամանակ, այդ քառասուն և Հինգ աշակերտներից քսան Հոգի բոլորովին տառաժանոթ չը լինելու պատճառով չը քննուեցան: Այդ սորոմելիքը, ինչպէս մենք Հաստատ տեղեկացանք թէ ուսումնարանում ծառայողներից և թէ ծնողներից, դեռ չունեւար ամուսնի ջոկուել էին ընդհանուրից և պ. ուսուցիչը, միւս աշակերտների Հետ Հրաշք գործելու մտքով, բոլորովին բարձի Թողի էր արել նորանց... Մնացած քսան և Հինգ Հոգուց տասը Հոգի միջակ Թուանշան էին ստացել, և իրանց բոլոր սովորածն այն էր, որ պ. Մանդինեանցի յորինած «Ընտանեկան աշխարհի» մէջ № 16 տառերով տպած յօդուածներից մինչև մի նախադասութիւն կարդում էին, սարերը ձնում էին: Մանաւանդ երբ Հանդիսականներից մինը կամ միւսը նայում էին գրքին և ուսուցչին ստիպում էր լինում Հարկադրել աշակերտութեան, որ անգիր չկարդայ բերան արած յօդուածը, ահա այդտեղ խաչառակութիւնը կատարեալ էր լինում: Մինչև անգամ մնացած տասն և Հինգ աշակերտուհիները, որոնք ուսուցչի Թուանշաններին նայելով շատ բաւարար պիտի լինէին, Հաղիւ կարողանում էին կարդալ բոլորովին մեքե-ն ա յ ա բ և ա ն գ ի տ ա կ ց օ բ է ն: Այս բառերը նոյն էսկ ուսուցչի բերանից դուրս եկան, երբ Հանդիսականներից մի-

նը նկատելով, որ յառաջագիւմ աշակերտները մի տեղ «Հա» են կարդում, միւս տեղ «Հայ», մի տեղ «Թիւն» են կարդում, միւս տեղ «Թիւն», խնդրեց ուսուցչին, որ Հարցնէ, թէ տառ տառերը որտեղ ինչպէս պիտի կարդացուին: Թեղձ մտնուկները, որոնք պ. Ս. Մանդինեանի կարծիքով պիտի յօդուածը Հատուածների, Հատուածը նախադասութիւնների, նախադասութիւնները բառերի և վերջապէս բառերը վանկերի բաժանէին, և որոշելով վանկի մէջ եղած ձայնաւոր Հնչիւնը ու նորան կցելով բաղաձայնները, պիտի յառաջացնէին «ընթերցանութիւն» ասուած դործողութիւնը, մինչև անգամ դժուարանում էին պատասխանել, թէ այս կամ այն բառի մէջ քանի ձայնաւոր Հնչիւններ կան և ուրոնք են: Մենք այս ամէնը մանրամասն նկարագրած ունինք մեր յիշատակարանում և չենք կարծում թէ պ. Արամ Մեւեանցը ինքն էլ մոռացած լինի: Ուրեմն ինչն էր ստիպում պարոնին Ժողովի մէջ Հրապարակաւ ստել և իւր խօսքերը լրագրութեան տալ, եթէ կարծում է, թէ պ. Մանդինեանին պաշտպանելու կարիքը, սխալվում է, որովհետեւ պ. Մանդինեանցի սիստեման այնտեղ չէ ընկել, որ այդպիսի կեղծ պաշտպանութիւնների կարօտի, իսկ եթէ միայն իւր անձնասիրութեանը բաւականութիւն տալն էր, դորա շարժառիթը, դորա դէմ ոչինչ չունինք ասելու, այժմ ամէն բան անվում է, ինչու պ. Մեւեանցը միայն զրկուի այդ արտօնութիւնից... Այս այն Մեւեանցն է, որ այնպիսի ջերմութեամբ Հերքում էր Ժողովի մէջ Հրապարակական Հարցաքննութիւնների կարեւորութիւնը...

*
* *

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՅ

25 սեպտեմբեր:

Արձագանքի № 30-ի մէջ կարդացել պարոն բժիշկ Արամեանցի պաշտպանողական նամակը, որի մէջ նա ճգնում է արդարացնել այն անձանց, որոնց դէմ որպէս թէ ես զըրպարտութիւն եմ գործել, պահանջելով չիեալ Թերթի № 26-ի մէջ, որ մեր եկեղեցիների տարեկան Հաշուետուութիւնը լինի յայտնի և Հրապարակական ձեով և ոչ թէ նախապետական կերպով, ինչպէս մինչև այժմ կատարուել է, որը և նկարագրում է ինքը պ. Արամեանցը իւր նամակում:

Չարմանքի արժանի է պ. բժիշկի չիղողութիւնը թէ նա ինչպէս կարող է իւր մտքում պահել ամբողջ տարեկանով, որ այս ինչ ամսի, այն ինչ կեւրակի օրը այսքաներորդ Ժամին պէտք է լինի եկեղեցական Հաշուետուութիւնը և թէ սորանից մի կիւրակի առաջ պէտք է դնալ եկեղեցի ճաշուայ Ժամերգութեան և լսել ծանուցումն այս մասին: Այդ կերպ Ժամանակահատիւը մի Հնադարեան և նահապետական սովորութիւն է, որ աւանդական կերպիւ անցնում է Հայրերից որդիներին, ցեղից ցեղ և այլն: Սրեանայեցիք, թէ մի Հայ մարդ, որ կարող է Հետաքրքրուել եկեղեցական Հաշուետուութիւնով, բայց տարաբաղաւոր ինքը գաղթած է Բագու այլ քաղաքից (որ ըստ մեծի մասին այդպէս է մեղանում) և բնակվում է մի քանի տարի շարունակ, բայց չ'է ունեցել այստեղ ոչ պապեր և ոչ էլ Հայրեր, որոնք աւանդական կերպով Հաղորդած լինէին նորան եկեղեցա-

կան Հաշուետուութեան և երեցփոխանի ընտրողութեան ժամանակը և լազարի անյաջողութեամբ չ'է պատահած եկեղեցում այն օրը, երբ պէտք է քահանան ծանուցումն անէր Հաշուետուութեան ժամանակի մասին, ուրեմն այդ տեսակի Հայը, առում եւ, որքան էլ եւանդ ունենար դէպի այդ տեսակի գործերը, նա պէտք է զրկուած լինի ներկայ գտնուել եկեղեցական Հաշուետուութեանը: Չէ որ սորա նման և շատերը կարող են զրկուած լինել: Ահա այս տեսակ ձեռ պ. Արամեանցը ընդունում է բոլորովին օրինաւոր և բաւարար և ստիպում է որ ես ես ընդունենմ գահացուցել, որովհետեւ Մարգարեական Բնկերութեան Հաշուետուութեան ձեռ ես ընդունում եմ կանոնաւոր: Ինչ Համար անհատական է, թէ ինչ նմանութիւն է գտնում պ. Արամեանցը Բագուայ երեցփոխանական և Մարգարեական Բնկերութեան Հաշուետուութեան ձեռքի մէջ: Բնկերութեան Խորհրդական ժողովը նախ քան Հաշուետուութիւնը մինչև մի ամիս առաջ յայտարարում է Թիֆլիսու Հայ լրագիրներին մէջ, ճիշտ նշանակելով Հաշուետուութեան ժամանակը, յետոյ Հաշուետուութիւնից մի քանի օր յաւաք ուղարկում է Բնկերութեան անդամներին առանձին ծրարներով հրահր, յայտարարում է տեղական լրագիրներին միջոցաւ և այլն:

Իսկ ծխական երեցփոխանութիւնը այդ միջոցներից որն է գործ դնում, որպէս զի Բագուայ Հայ ժողովրդի մեծ մասը ճշտութեամբ իմանայ եկեղեցական Հաշուետուութեան ժամանակը: Պ. Արամեանցի ասելով այս մասին միմիայն ծանուցանում են եկեղեցու մէջ, որտեղ լողողներ լինել, անսխալ կարելի է ասել, որ հազիւ է համարում հիգից մինչև տասն: Որտեղ է ապա այս երկու ձեռքի մէջ նմանութիւն:

Թէ որը այս ձեռքից աւելի բաւականացուցիչ և նպատակաւորմար է, այդ ես թողնում եմ, ընթերցող, ձեր ընտրութեան, միայն իմ կողմից կասեմ, որ ինչպէս ես, նոյնպէս և շատերը մեծ ուրախութեամբ ներկայ կը լինէինք եկեղեցական Հաշուետուութեան և երեցփոխանի ընտրութեան, եթէ գիտեինայինք ճշտութեամբ թէ երբ է կատարվում այս: Թէ և պ. Արամեանցը ցանկանում է անկեղծօրէն պաշտպանել երեցփոխանին, բայց նա ինքը անգիտակցաբար դատաւարաւորում է նորան, երբ իւր նամակում նկարագրում է այն նահապետական ձեռ, որը մինչև այժմ գործ է զրկում եղել եկեղեցական Հաշուետուութեան ժամանակ, այս մասին ես կարող եմ միայն զարմանալ պ. Բժշկի միամտութեան վերայ: Պ. Արամեանցը հաստատում է, թէ մեկնոյն է, որքան ժողովուրդ է լուծւում այդ հրահրը և ներկայ լինում Հաշուետուութեանը, ալիւնքն մեկնոյն է թէ ք մարդ է լուծւում կամ թէ հարկի մարդ: Միթէ այդ չ'է նշանակում գիտութեամբ հեռացնել ժողովրդին ազգային գործից, երբ այն ինչ որ կարող է լսել 100 կամ 200 մարդ, դուք լսեցնում էք միայն 5 կամ 10 մարդու: Ինչու ժամանակը յայտնելու համար չ'ընտրել այնտեանի միջոց, որով փոխանակ 10 մարդու կարող է լսել 200-ը և որանցից կիսով չափ գուցէ լինին հետաքրքրուողներ և Հաշուետուութեան ներկայ գտնուողներ: Երբ կանոնաւոր և նպատակաւորմար ճանապարհները թողած, գիտում են հին և անգործադրելի միջոցներն, այդ իսկ նշանակում է գիտութեամբ հեռացնել գործից ժողովրդին: Որքան էլ արդիւնք ունենան մեր եկեղեցիք, թէ շատ և թէ քիչ, երկու դէպքումն էլ հարկաւոր է ճիշտ Հաշուետուութիւն, սակայն մենք կարծում ենք, որ մեր եկեղեցիների արդիւնքը բաւականացուցիչ պէտք է լինի:

Երեցփոխանական կեանքից ես չեմ ասում, որ անցք: Մի փոքրիկ քաղաքում, անունը չեմ ասում, երեցփոխանը մի

քանի տարի շարունակ հաշիւ չ'էր տուել ժողովրդին: Վերջին անգամ, երբ նա լուծւում է քանիցս որ ժողովուրդը գրգռուած է և հաշիւ է պահանջում, երեցփոխանը հրաւիրում է իւր բոլոր մօտ բարեկամներին և ծանօթներին, պատրաստում է նրանց համար մի ծածկաւ ճաշ իւր աչքում և ճաշից չետ, երբ հիւրերը բաւականին ծանրաբեռնուած են լինում քաղցրահամ կերակուրներից և բաքտապաշտութիւնից՝ առաջարկում է նրանց եկեղեցական հաշիւները: Հիւրերն էլ ի հարկէ առանց վաւերացնելու և ստուգելու հաշիւները ստորագրում են և հաստատում: Գուցէ կը գտնուին մարդիկ, որ կը պաշտպանեն և այդ երեցփոխանին, ընդունելով նորա ընտրած ձեռն էլ կանոնաւոր:

Իսկ ինչ կը վերաբերի 1881 թուականի Մարգարեական Բնկերութեան ընդհանուր ժողովի վճռին, թէ խնդրել Վեհափառ Վաթուղիկոսից Թոյլտուութիւն եկեղեցական տարեկան արդեանց միւս 1/3 մասն էլ ծախսելու ծխական զբոսի վերայ, կասեմ միայն, եթէ այդ հարցը լայնածուած էր պ. Խ. Անտոնեանցին (որ կասկածում եմ) և եթէ նա իւր գործերով զբաղուած լինելով, չ'էր կարողանում այդ հարցով պարապել, այն ժամանակ աւելի լաւ կը լինէր, որ խորհուրդը ինքը խմբովին աշխատէր այդ հարցի մասին Վեհափառի առաջ, որովհետեւ ես համոզուած եմ, որ խորհրդական ժողովը անհամեմատ բարձր հեղինակութիւն պիտի ունենայ Վաթուղիկոսի առաջ, քան թէ բարեկարգիչ քահանան և կամ որ և իցէ մասնաւոր անձն: Ուրեմն պարզ է, որ խորհրդական ժողովը Բնկերութեան է արել և հեռացրել է իւրան ազգային կարեւոր հարցի համար աշխատութիւնից: Իսկ արժանապատիւ Հայր Տէր Թադէոսը, թէ և ճշմարիտ մեր ծխական զբոսից կեանքում ունի մեծ նշանակութիւն որպէս հոգացող հայր, այնուամենայնիւ նա չը պէտք է առաջինը թուի տար, որ խորհրդական ժողովը բոլորովին խոյս տար այդ հարցից և յանձնէր միայն Տէր հօրը և երկրորդ Տէր Թադէոսը, յանձն առնելով, չը պէտք է բաւականանար ներկայացնելով միայն մի խնդիր, այլ միշտ և անդադար չի չեցնէր ում հարկն է, որ հարցը շտապօրէն վճիռ ստանար, և մենք, ունենալով դէպի արժանապատիւ Հայրը լիակատար յարգանք, այնուամենայնիւ չենք արդարացնի նրան, քանի որ վերջիշեալ հարցը քնած կը մնայ և միշտ Տէր հօրը պատճառ կը համարենք հարցի չեղածութիւնը:

*
* *

«Նօվօյէ Վրեմիա» լրագիրը հաղորդում է որ պ. Գաւրիսիկին, որ ժամանակ առ ժամանակ Բաղնիսարայում թուրքերի համար յօդուածներին փոքրիկ ժողովածուներ է հրատարակում, աչքի առաջ ունենալով այդ ժողովածուների յաջողութիւնը Ռուսաստանի մահմետական ազգաբնակչութեան մէջ մտադիր է մի շարքաթաթերթ հրատարակել թուրքերէն և ռուսերէն լեզուներով որ կրելու է «Թերջիման» — Պերեյօդչիկ (Թարգման)՝ անունը: Այս հրատարակութիւնը նպատակ ունի ծանօթացնել մահմետականներին թէ Ռուսաստանի հետ իբրեւ իրանց հայրենիքի և թէ ըստ կարելութեան և եւրոպական քաղաքակրթութեան հետ: Լրագիրը ստացել է «Թերջիման» առաջին համարը, որ ի միջի աշխոյ պարունակում է հետեւեալ յօդուածները «Թէ արդեօք պէտք է ուսում տալ կանանց» և «Մահմետական մամուլը Ռուսաստանում»:

ՏԱՃԿԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Լրագրոյս մէջ տեղի ունեցած Հրատարակութեանց առթիւ, Պ. Մինաս Զերագ յատուկ նամակաւ Անկլիքան եկեղեցւոյ ընթացքին վրայ Պ. ձէյմըս Պրայտի ուշադրութիւնն հրաւիրած լինելով, Բրիտանական Խորհրդարանի Հայտարար անդամն այս մասին հետեւեալ կարծիքն յայտնեց է իւր պատասխանադրի մէջ.

«Յաւ է ինձ լսել այն գործողութիւնն զոր կը վերագրէք Քանդրպլըրի արքեպիսկոպոսին և իւր պաշտօնակցաց, խրախուսելու համար Անկլիքան վարդապետութեան ծաւալուծը Փոքր Ասիոյ մէջ: Չեմ կրնար հաւատալ թէ անոնց բուն նպատակն այդ եղած լինի. անոնք անշուշտ քիչ շատ համակրանք կրնան յայտնած լինիլ Մկրտիչ արքեպիսկոպոսին, ում կ'ակնարկէք, այլ չը պիտի համարձակին Հայ Լուսաւորչական Եկեղեցւոյ գործոց խառնուելու մեծ սխալը գործել, այն Եկեղեցւոյ որոյ համար գիտեմ թէ իրենց յարգանքը կը յայտնեն միշտ: Արգարեւ Փոքր Ասիոյ մէջ Անկլիքանութիւնն տուածելու զաղափարը տղայական կը թուի ինձ: . . . Անկլիքացի Քրիստոնէից նպատակը պէտք է լինի իրենց կրցած եղբայրական օժանդակութիւնը նուիրել Հին Հայկական Եկեղեցւոյ, որպէս զի սա ինքնին գտուի և զարգանայ, յառաջ մղելով իւր կղերի դաստիարակութիւնն և ի բաց թօթափելով այն աւելորդապաշտութիւններ որք սպրդած են իւր ժողովուրդի մէջ. այս պէտք է լինի մեր Եկեղեցւոյ նպատակն, և ոչ թէ ձեր Եկեղեցւոյ կործանմանն աշխատիլ կամ ջանալ որ ինք անցնի անոր տեղ:»

(Մարտ)

Վանից օգոստոսի 3-ին գրում են «Մասիսին» հետեւեալը.—

Պարսկաստանի կողմը քաղաքական հորիզոնը միտադնեալ է:

Պարսկական կառավարութիւնը, զորաց բաւական ստուար բանակ մը համախմբելով Օսմ. սահմանադիտոց վրայ, կամ որ ճիշդն է ասել, ուրիշ խումբեր աւելցնելով իր Ասրպատականի մէջը արդէն ունեցած՝ բանակին վրայ, կրկնած է իր հին պահանջները, յորոց գլխավորն է 1880-ի Քրդական արշաւանքէն պատճառեալ վնասին հատուցումը: Կը կարծուի որ տեղ ոչս զինուորական հրամանատարին իրր երեք շաբաթ առաջ Հէքեարի երթալուն պատճառը այս է: Մերթ ընդ մերթ տեղիս ալ զօրաց փոքր խումբեր կը տեղափոխուին Պարսկական սահմանադիտոց կողմը: Բանակցութեանց վեճակը անձանօթ է:

Այս շարժման մէջը ոմանք յայտնապէս Ռուսական մաս կը նշմարեն. կը հաւատեն արդէն թէ Ռուսական կառավարութիւնը Պարսկական բանակը վերականգնելու համար վերջերս բազմաթիւ Ռուս սպաներ և թիշկներ խրկած

է Պարսկաստան և թէ վերջնոց (բժիշկ) մէջ է նաև բժիշկ պ. Լ. Տիգրանեանց՝ Երևանի «Առողջապահական թերթի» խմբագիրն: Թէ այս լուրերը իրաւոյ ստուգութիւն ունին չայտնի չէ, առ այժմ այսչափ միայն ստույգ կրեմք, որ շարժում մը կայ Պարսկական սահմանադիտոց վրայ:

Պարսկական նախորդ արշաւանքները՝ դարեր անցնելէ վերջը՝ դարձեալ աւանդական շատ վատ տպաւորութիւն թողած են տեղական ժողովուրդի վրայ, որ սարսափահար է Պարսկական նոր արշաւանքի մը հաւանականութեան առջև. «Աճմու խնձեղ» (Հեծեալ) կը գայ, կ'ըսէ գիւղացին չեղելով Պարսկական անգթութիւնները, զորս լուծ է իր հայրերէն և սրոյ մտքէն տակաւին ջնջուած չեն Երասխ գետին անցքի դառն լիշտաղիները: Բազմաթիւ գիւղացիներ այս տարի՝ հակառակ իրենց սովորութեան՝ հնաքաղի չգնացին՝ վախնալով որ մի գոյցէ անպատրաստ գտնուին Պարսկական արշաւանքի մը առջև, եթէ երեք տեղի ունենայ: Ժամանակը պիտի պարզէ անշուշտ իրաց վեճակն, որ առ այժմ սպառնալից կը թուի: Հիւսիսային հսկան հանգարտ մնալ չպիտեք, որոյ համար դիմակներ անպակաս են:

Հէքեարիի նահանգը խռովարարներու որջը լինել կը թուի: Քրդական խռովութիւնները հաղիւ վերջացած, նոցա յաջողեցին Նեստորականաց խռովութիւնները: Մար-Շիմուն, Նեստորականաց Պատրիարքն, 30,000 զրուշի մօտ խնդիր մը ունի Հէքեարիի նահանգային կառավարութեան հետ: Մար-Շիմուն կը պնդէ թէ ինքը վճարած է այդ գումարը և թէ նոյն ժամանակի ձեւամերկի դաշմագամն նենգացած է. մինչդեռ կառավարութիւնը կը պահանջէ պնդելով թէ վճարուած չէ: Հէքեարիի նորընտիր նահանգապետ Վսեմ. Հիւմի փաշան պաշտօնի գլուխը անցնելով չիեալ գումարը նորէն պահանջեց. Մար-Շիմուն նորէն նոյն պատասխանը տուաւ: Կուսակալը զինուորներ զրկեց՝ նոցա միջոցաւ ուղղակի ժողովրդէն հաւաքելու համար նոյն գումարը, ժողովուրդը չհնազանդեցաւ և զօրաց ընդդիմադրութեամբ պատասխանեց կառավարական հրաւերին: Նա կը հաւատան թէ այս առթիւ տեղի ունեցած փոքրիկ կռուց մը մէջը երկուստեք մարդու կորուստներ ալ տեղի ունեցած են: Հիւմի փաշան նախորդ շաբթուան մէջը ձեւամերկ գնաց, կը կարծուի այս խնդրոյն պատճառաւ: Յանկալի է որ Վսեմ. կուսակալն արգարատիւութեամբ վարուի այս խնդրոյն մէջը, և զօրութեան դիմելէ առաջ արդար քննութեան ենթարկէ գործը:

Հայտնեցանցուց Աշերէթը, որոյ ի Պարսկաստան գաղթելը ծանուցած էի, անցեալ շաբթուան վերադարձաւ ընդունելով տեղական կառավարութեան հրաւերը, ըստ առաջարկութեան Աշերէթին, կառավարութիւնը նոցա գաւառին մէջը թէջքելալով գործադրութիւնը չեղադրեց ժամանակի մը համար: Հարցում է թէ տեղական իշխանութիւնը սոյն օրինակ պիտի վարուէր նորէն եթէ գաղթականութիւնը Հայերէն լինէր: Բիւլու գիւղի գաղթականութեան ծանօթ դէպքը բացասական պատասխան կը տայ դժբաղդարար:

Աւաղակներն՝ որք ամսէ մ'ի վեր լուծ էին, նորէն սկսեցին գործել: Յուլիս 30 գիշերը Վարդապ վանքի գրեթէ ամբողջ ուխտները յափշտակուեցան: Վենդրոնական կառավարիչ Վսեմ. Շիւքրի էֆէնտի, որոյ աշաղթութիւնն այս տեսակ պարագայից մէջ անուրանալի է, 10-12 աշուձի խրկելով երէկ ամբողջապէս ետ դարձունել տալու յաջողեցաւ: Նոյնպէս յաջողութեամբ ետ դարձուցին Իւրթիի գիւղի 127 ուխտներն՝ որք յուլիս 31 թ գիշերը յափշտակուած էին:

Նախորդ շաբթուան մէջը Մանրան գիւղի մօտ 10-12 հեծեալ Քիւրդերէ յարձակում մը գործուեցաւ տեղւոյս ե-

աւանդուն զործիչներէն միոյն Պ. Խաչատուր Նաթանեանի վրայ. մանրամասնութիւնք որք բաւական հետաքրքրական են, տակաւին չստուգուեցան:

Կ. Պօլսի «Հայրենիք» լրագրի մէջ կարգում ենք գերապայծառ Ագարեանի նոր հրատարակած Հովուականի մասին՝ չեմք կրնար մեր ծաղրը, մեր նողկանքը զսպել կարգալով այն «Հովուականը» որ ուղղուած է Ձմմարա կաթողիկոս (անիրաւութեամբ և ճիգով թուրթեամբ Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոս կոչեցեալ) Պապական Հայոց Կ. Պօլսոյ Պատրիարք Ագարեան Գերապայծառէն առ իւր ներկայացուցիչս, որ ի Հայաստան և այլուր:

Սոյն Հովուականը . . . կը գատապարտէ և մեղաւոր կը հրատարակէ նա որ սուրբ խորհուրդ կընդունի հերետիկոս կամ հերձուածող (Հայ) պաշտօնէի:

Կը գատապարտէ և մեղաւոր կը հրատարակէ նա որ պատարագ կը լսէ հերետիկոս կամ հերձուածող քահանայի:

Կը գատապարտէ և մեղաւոր կը հրատարակէ նա որ հերետիկոսաց կամ հերձուածողաց եկեղեցիներն կամ հրապարակական աղօթարանները կերթալ քարոզչութիւններ կամ հոգեւոր պաշտամունքներ լսելու:

Կը գատապարտէ և մեղաւոր կը հրատարակէ նա որ հերետիկոս կամ հերձուածող պաշտօնէի կը գիմէ որպէս զի օրհնէ կամ աղօթէ կամ երգմանցնէ:

Կը գատապարտէ և մեղաւոր կը հրատարակէ նա որ հերետիկոս կամ հերձուածող պաշտօնէի հարսնախօսութեան նշան օրհնել կուտայ:

Կը գատապարտէ և մեղաւոր կը հրատարակէ նա որ այնպիսի պաշտօնէի առջև կը սլակուի:

Կը գատապարտէ և մեղաւոր կը հրատարակէ նա որ անձամբ կամ փոխանորդի ձեռամբ, հերետիկոս կամ հերձուածող պաշտօնէի կատարած Մկրտութեան և Կրօնի կնքահայր կրկնայ ինչպէս նաև փոխանորդն:

Կը գատապարտէ և մեղաւոր կը հրատարակէ նա որ հերետիկոս կամ հերձուածող պաշտօնէի կատարած պատկի խորհրդին իբր կնքահայր հարսնորդ փեսաւեր ներկայ կը գտնուի:

Կը գատապարտէ և մեղաւոր կը հրատարակէ նա որ վերոյիշեալ մահու չափ մեղանշական մեղաց . . . համար սուրիշներուն պատճառ կրկնայ և այլն և այլն և այլն:

Այս է այդ գոթական Հովուականին համառօտ բովանդակութիւնն որ կրնայ բնդարձակ գաղափար մը տալ անգրալեռնականութեան և եզուրիտաց գոթական տարից վերաբերութեամբ:

Հէք քրիստոնէութիւն, որ իւր անարժան պաշտօնէից ձեռամբ հետզհետէ պոռնկանալու վրայ է, այսպէս մասամբ:

Եւ եթէ այնպէս է քրիստոնէութիւնն ինչպէս

կըմբռնեն անգրալեռնականք, մեք, հազար անգամ կը զղջանք քրիստոնէայ ծնելնուս, և ինչ հրապոյր ունի քրիստոնէութիւնն եթէ նշանաբան չունի ազատութիւնն, հաւասարութիւնն և եղբայրութիւնը:

ՆԱՄԱԿ Կ. ՊՕԼՍԻՑ

Ս. Երուսաղէմի պարտուց բարձման Յանձնաժողովը ուղարկել է խմբագրութեան տպագրելու համար հետեւեալ յայտագրի պատճէնը:

Ազգային Վարչական Խորհուրդն Երուսաղէմի պարտուց բարձման Յանձնաժողովոյ հետ համագումար նիստ կազմելով՝ ուշադրութեան առաւ երբեմն Սրբոց Յակովբեանց վանոց միաբան Միքայի վարդապետի կողմէ «Ուրուագիծ անկարգութեանց և աւարկայից պարտուց Ս. Երուսաղէմի մականորդ և տարւոյն լուսին 23 թուականաւ առ նոյն Յանձնաժողովն մատուցեալ գրութիւնն, ինչպէս նաև նոյն Միաբանութեան արտաքսեալ Յակովբեան Վահան վարդապետի համբաւած այն զրոյցներն՝ որ կ'ձգտէին Ս. Աթոռոց պարտուց գոյութիւնը կապակծի ներքև ձգելու և անուղղակի կերպով կ'ծառայէին վտար ի շատէ ուժ տալու ուրուագիծին պարունակութեան:

Յիշեալ երկու վարդապետք Ս. Աթոռոց ելումտից տեսուչ արժ. Վահագ վարդապետի եղբօր ամուսնութեան հանրածանօթ խնդրոյն աւելի ըմբոստ գտնուելով Երուսաղէմի Ամեն. Սրբազան Պատրիարքին և Կեղբանական Վարչութեան տնօրէնութեանց դէմ, միաբանութեան արտաքսեալ և հետեալ ամբաստանողի իրաւունքն զրկեալ էին, և եթէ չ'գտնուէին խի սոյդ վիճակին մէջ, ըստ օրինի չ'պիտի կրնային գտնուիլ առաջի Վարչութեան և Ազգին ամբաստանող հանդիսանալ. վասն զի նախ՝ մատուցեալ ուրուագիծն զորի կը օրինաւորութեան այն բացորոշ պայմաններէն և ձևէն, զորս Երուսաղէմի վանուց վերջին կանոնադրին իւր Գր. լուսնաւոր ուրոյն ուրոյն կ'ոսհմանէ Միաբանութեան ամեն կարգի և աստիճանի անդամոց, այն է Պատրիարքին, Կաթողիկոսոց և եկեղեցական կամ աշխարհիկ միաբանից դէմ տեղի ունեցած ամբաստանութիւններն նկատողութեան առնելու համար. բայց որովհետեւ Միքայի և Վահան վարդապետք մին զրաւոր և միմեք բերանացի՝ այնպիսի չափաւարութիւններ կ'ընէին, որպէս թէ Ս. Աթոռոց ելումտից մատակարարութեան հաշուոց մէջ զեղծումներ մուտ գտած լինէին, իբր արդիւնք նենդութեանց, և ինչպէս պարտուց բարձման Յանձնաժողովն կ'ծանուցանէր, հասարակութեան մէջ գայթակղութիւն սփռելով՝ հանգանակութեան ձեռնարկը դժուարացնել կ'փորձէին, Վարչական Խորհուրդն այս ամեն պարագայներն ուշադրութեան առնելէ չետոյ՝ խորհելով որ եթէ չիշեալ վարդապետաց այս տեսակ չափաւարութիւններն օրինաւորութեան զորի ըլլալուն պատճառաւ մեթուին առանց քննութեան, թիւեա ինչ ինչ իրողութիւններ միմեք ի միմեք, և մէկ կողմէ հասարակութեան մէջ տարաձայնութիւնք քաջալեր՝ և միւս կողմէ վանական վարչութեան մէջ զանցառութիւնք մուտք գտնեն, որոշեց վերահասու լինել թէ՛ եղած չափաւարութիւնք ինչ իրաւան արժէք ունին, և թէ կ'զորեն երբեք պաշտօնական

կերպով խնդրոյ ենթարկել Երուսաղէմի պարտուց քանակութեան ճշգրտութիւնն, ինչպէս նաեւ աղագային պատուիրակին կատարած քննութեան արդիւնքն, և մի նորագոյն քննութեան հարկն չառաջ բերել: Հետեւապէս Վարչական խորհուրդն այս տեսակէտով արժան գատեց չիշեալ վարդապետներն իւր լրատու հարցաքննել, և հրաւիրեց զիրենք իւր ատեանն բացատրութիւն և տեղեկութիւն ստանալու համար այն զեղծումներու և չափշտակութեանց մասին՝ զորս կ'ակնարկէին:

Այս հրաւիրանաց համաձայն՝ նախ Մկրտիչ վարդապետ ներկայանալով՝ խոստովանեցաւ առ Յանձնաժողովն մատուցեալ ուրուագծին հեղինակը ինքն ըլլալը, հետեւապէս իւր ներկայութեան յօդուած առ յօդուած կարգացուելով ուրուագիծն՝ հարկ եղած բացատրութիւններն պահանջուեցան իրմէ. բայց Մկրտիչ վարդապետ ջանաց խուսափել պահանջուած բացատրութիւններն տալէ, սոս առարկութեամբ թէ ճշման ներքե չուղեր պատասխանել, և եթէ չատկապէս քննիչ մատնաժողով մը կազմուի, այն ատեն կը պարտաւորի ապացուցանել, զոր ինչ գրած էր: Մկրտիչ վարդապետ չ'իրնալով սակայն՝ հակառակ Վարչութեան հրաւիրանաց՝ ցոյց տալ և ապացուցանել ճշման և բռնութեան ամենափոքր պարագայ մը, որու ենթարկուած լինելը ինք, Վարչական խորհուրդն դիտել տուաւ անոր թէ՛ իւր ուրուագիծն՝ ըստ որում Երուսաղէմի վանուց կանոնադրին նկատմամբ օրինաւորութենէ զուրկ էր և մերժելի, հետեւապէս Վարչութիւնը չ'կարենալով ըստ օրինի նկատողութեան առնուլ զայն՝ արգելք չէր մնար իրեն բոլորովին կարեւորութիւն չ'ընծայելու. այստեղեկութիւն քանի որ պատշաճ դատած էր Երուսաղէմի վանուց մէջ գործօն պաշտօն վարող Միաբանութեան երկու անդամոց յաշտարարութեանց կարեւորութեան ատիւժանն սահմանել, Վարչութեան այս տրամադրութիւնն իրենց համար խօսելու աղատութեան ընդարձակ առկառնէ մը կ'ըմար, հետեւապէս եթէ ստուգել Միաբանութեան ներկայացուցած և նախորդ Վարչութեան կողմէ քննուած հաշուոց մէջ գործութեան կամ չափշտակութեան արդիւնք եղող նենգութիւնք տեղի գտած՝ և իրենք իրողութեան տեղեկի ըլլալով՝ լռած են մինչև իրենց արտաքսման վաչրկեանն, և այսօր այդպիսի դէպքեր կ'իշխեն, չեն կրնար և ոչ մէկ օրինօք արդարանալ, սքողելով այն փաստերն՝ զորս կը կարծեն ունենալ իրենց յաշտարարութիւններն ապացուցանելու համար, և քննիչ յանձնակմբ մը կազմութիւնը պահանջելու պատրուակու խոյտալով իրենց ուղղուած հարցմանց պատասխանելէ, զի Աղագային Վարչութիւնն պարտուց բարձման լիազօր Յանձնաժողովոյ հետ ձեռնհաս միակ մարմինն է զիրենք հարցաքննելու և սահմանելու իրենց յաշտարարութեանց կարեւորութիւնն, և յետ այնորիկ յղելու խնդիրն ուրիշ մարմնոց քննութեան և որոշման եթէ հարկը պահանջէ: Այս դիտողութեանց վրայ Մկրտիչ վարդապետ սկսաւ իրեն ուղղուած հարցմանց պատասխանել, և յաշտարարեց թէ՛ ինք չէ կարող հաստատաբար կամ ժխտաբար ըսել թէ վանուց տնտեսութեան մէջ նենգութիւնք գործուած են կամ ոչ, այս կամ այն միաբանի քով խորեալ դրամներէ գումարներ կան կամ ոչ, սակայն գիտէ թէ Ս. Աթոռոյ մուտքն ելքէն աւելի է. այսինքն տարեկան 10,000 լիւրա եկամուտ և առ առաւելն 7000 լիւրա ծախք ունի, և 16 տարուան միջոցի մէջ 30,700 լիւրա և ու բացառիկ հասոյթ մը գոյացած է. միայն թէ Մկրտիչ վարդապետ իւր այս յաշտարարութիւնն ինքնին ապացուցանելու համար չանձն չառնելով որեւէ փաստ ներկայել, պնդեց որ Աղգին կողմէ քննութեամբ պարզուի իրաց վիճակն. և այս-

պէս ծաղրալիզ զգուշութիւն բանեցուց ամբաստանութիւն մը գոյացնելու ծառայող զոհացուցիչ պատասխան մը տալէ, և մեկնեցաւ Վարչութեան տոնէն: Յետ այնորիկ Վահան վարդապետ ներկայանալով՝ Վարչական խորհուրդն յաշտարարեց անոր որ՝ թէ և ինք Մկրտիչ վարդապետի ուրուագծին պարունակութեանը վերաբերեալ գրաւոր յաշտարարութիւն մը չէ ըրած, սակայն Վարչութիւնը լսելով՝ որ աստ և անդ կ'արարածայնէ թէ վանքը պարաք չունի, և շուարլութիւնք և զեղծմունք տեղի ունեցած են, կ'ուզէ ստուգել իրմէ թէ վանուց բուն պարտքն որքան է, թէ կրնայ զեղչուիլ, և թէ իրօք նենգութիւնք կ'ան: Վահան վարդապետ այս և նմանօրինակ հարցմանց առանց ուղղակի պատասխանելու՝ սկսաւ վանքէն իւր դուրս հանուելու դէպքն և Պօլսոյ զբաղումներն պատմել, և յարկ թէ՛ իւր ստորագրութեամբ Միաբանութեան ընդհանուր գանգատանաց միայն մասնակցած է, թէ այդ գանգատներէն զատ անձնապէս որեւէ ըսելիք չ'ունի, գործութեանց կամ հաշուական նենգութեանց և պարտուց քանակութեան նկատմամբ այլ Յանձնակմբ մը կազմութիւնը կ'պահանջէ այդ գանգատները քննելու համար: Վարչական խորհուրդը դիտել տալով անոր թէ իւր խօսքերն չեն պատասխանել իրեն ուղղուած հարցմանց, հրաւիրեց զինքն որ բացօթյ յաշտնէ ինչ որ գիտէ և կ'համբաւէ Երուսաղէմի պարտուց նկատմամբ: Սակայն Վահան վարդապետ կրկնեց թէ՛ ինք առանձնակի բուն մը չէ ըրած, և ուղեց գիտնալ թէ՛ ով է իւր դատախազն, որ այսպէս կ'հարցաքննուի: Եւ թէպէտ ծանուցուեցաւ իրեն որ Վարչութիւնը կ'ուզէ իմանալ թէ՛ ինչ փաստեր ունի հաստատելու պարտուց գոյութեան նկատմամբ իւր համբաւած զրոյցներն, և կ'ամ թէ իւր ունեցած տեղեկութիւններէն կրնայ արդեօք Աղգը օգտիլ պահուած կամ խորեալ դրամներ գտնելու և պարտուց բեռը թեթեւեղելու համար. բայց Վահան վարդապետ վերադառնալով միևնոյն պատկապտ և փախտեաց պատասխանները տալով՝ յարեց թէ՛ ինք չ'գիտեր 35,000 ոսկի պարտք ըլլալն, և ոչ ալ կ'ըսէ թէ աւելի կամ պակաս, զի դրամական գործ չէ ունեցած վանուց մէջ, և կ'պնդէ գիտնալու համար թէ՛ ով է զինք ամբաստանողն: Այսպէս Վահան վարդապետ ևս նահանջելով ստանձնելէ պատասխանատուութիւնն այս տարածաշնութեանց, որ վերագրուած էին իրեն, մեկնեցաւ ատեանէն:

Աղագային Վարչական խորհուրդն սոյն հարցաքննութիւններն կատարելէ յետոյ՝ չ'կարենալով ստանալ այնպիսի բացատրութիւններ՝ որ զօրէին պարտուց քանակութեան ճշգրտութիւնը կասկածի ենթարկել, պատշաճ դատեց դիմել միանգամայն Երուսաղէմի վանուց վիճակին, և պարտուց խնդրոյն վրայ արդէն կատարուած քննութեանց և եղած տնօրէնութեանց վերաբերող արձանագրութեանց, և

Տեսնելով որ Երուսաղէմի Ս. Աթոռոյն վերաբերեալ գործոց անխուսափելի պահանջումներն գոհացնող ծախուց փոխարէն՝ հասութից աղբիւրներուն նուազած լինելն, և այս պատճառաւ տեղի գտած փոխառութեանց անօրինակութիւն Ս. Աթոռոյն ելումտից ներդաշնակութիւնն խանգարած ըլլալն՝ ի վաղուց ծանօթ իրողութիւն մէջ Աղագային Վեդրոնական Վարչութեան, ինչպէս նաեւ Աղգին:

Տեսնելով որ Աղագային Նրբափոխական Ժողովոյ տնօրէնութեան համաձայն կազմուած լինելով Երուսաղէմի պարտուց բարձման լիազօր Յանձնաժողովն, ոչ միայն ընդհանուր հանգանակութեան մը ձեռնարկէր է նա, այլ և Ս. Աթոռոյ վիճակը քարեկարգելու և անցելոյն խորաքննի քննութեան օգուտ բաղելով՝ անոր ապագայն երաշխաւորելու

նպատակաւ ամենայն ինչ 'ի տեղւոյ անդ քննելու պաշտօնով լիազօր պատուիրակ մը յուղարկել է, որ միաբանական յանձնախմբի մը հետ կատարել է իւր պաշտօնը:

Տեղեւոր սր Երուսաղէմի պատուիրակին կատարած քննութեամբ նոյն իսկ յատենի Ազգային Ժողովոյ երեւան ելած է թէ՛ Ս. Երուսաղէմի մէջ ազգային սեպհականութիւններն ու իրաւունքները պաշտօնաւոր համար՝ մեծամեծ ծախուց պետութիւնը կային, և չէին կրնար զանցառութեան մատնուիլ, առանց Ազգին Թանկագին չնշտականները կրտսեան կենթարկելու:

Տեղեւոր սր Ազգային Ժողովն հատու եղած է թէ՛ Ս. Երուսաղէմի Սրբազան Պատրիարքն և միաբանութիւնն համաձայն զործակցութեամբ Տնօրինական Ս. Տեղեաց մէջ Հացոց ազգին ունեցած իրաւունքներն և սեպհականութիւններն անկորուստ պաշտօնաւոր համար ամէն զոհողութեանց համակերպել, ամէն տառապանաց տուեցել, և չեն խնայել պէտք եղած ծախքերը, նոյն իսկ իրենց առ Ազգն ունեցած պատասխանատուութիւնը վտանգի ենթարկելով: Եւ թէպէտ Սրբոց Յատկութեանց միաբանութիւնը մեծաքանակ պարտուցները կ'զտնուէր այսօր, սակայն բարձր 'ի գլուխ կ'ներկայանայ առաջի Ազգին, զի շնորհիւ իւր աւանդական քաղաքագիտութեան և իւր ճգնաց՝ պատուաւոր կերպով կ'ներկայանէր զայն առաջի աշխարհի, և Ազգին վարկն օտարաց առջև կրցեր է 'ի յարգի պահել և զբաւատեալը վստահութիւնը գրաւելով՝ գէթ տոկոսեաց օր քան զօր նուազմանն աշխատել և մատամբ յաջողել է:

Տեղեւոր սր Ազգային Ժողովը վերահասու եղած է թէ՛ Ս. Աթոռայն ելումտից մատակարարութեան մէջ անտեսագիտական ի հաշուադիտական թերութիւնք տեղի ունեցած են թէ՛ և, բաց խորհրդակցութիւն, գործութիւն և յափշտակութիւն չէ եղած և չէ տեսնուած պաշտօնական մարմնոց կողմէ, ինչպէս կ'վկայեն բաղմաթիւ արձանագրութիւնք, և ելումտից հաշուետւումարք, որ թէ՛ նախնական և պակասաւոր, սակայն կան և մնան 'ի Ս. Աթոռն, հանգեւծ արգարացուցիչ գործեամբք ամենայն ծախուց: Եւ թէ՛ երբեմն զտնուէր են մատնաւոր անձինք այսպիսի պակասութեանց մէջ, զրեթէ միշտ քննելու որ ձախ ձեռքը իւր է 'ի կենդանութեան, զնոյն աջն Ս. Աթոռոյ նուիրել է 'ի ժամու մահուան:

Տեղեւոր վերջապէս որ Ազգային Ժողովն չեա լսելոյ Երուսաղէմի պատուիրակին կողմէ իրաց վիճակին վրայ հաղորդուած մանրամասն տեղեկութիւններն, առանց խնդիր չարուցանելու Ս. Աթոռոյ ելումտից մատակարարութեան նկատմամբ անցելոյն մէջ տեղի ունեցած տնտեսագիտական և հաշուական թերութեանց վրայ, անոր վիճակը բարեկարգելու, տնտեսութիւնը կանոնաւորելու և ապագայն ապահովելու համար՝ կանոնադիր մը քուէարկած է, որ՝ իբր տիրող օրէնք գործադրութեան մէջ է այսօր, և այս կերպով փակուել է խնդիրն:

Ազգային վարչական խորհուրդն այս պարագայից և իրողութեանց առջև,

Նկատելով որ Մկրտիչ վարդապետ 29 տարի միաբանութեան մէջ զանազան պաշտօններ վարելէ չեա, վերջին ժամանակները Թարգմանչութեան պաշտօնին, իսկ Վահան վարդապետ Եթն տարի միաբանական ընդհանուր Ժողովոյ ատենապետութեան պաշտօնը վարել է, ինչպէս իրենք յայտարարեցին, հետևապէս երկուքն ալ միաբանութեան մէջ գործօն դեր մը կատարած լինելով՝ եթէ որեւէ նենգութիւն կամ զեղծում տեղի ունենար, ձայն բարձրացնելու վիճակի մէջ կ'զտնուէին, և կրնային Միաբանական Ընդհան-

նուր Ժողովոյ մէջ բողոք բառնալ, և թէ՛ իրենց բողոքը լսելի չ'լինէր, պարտաւորութիւն և միջոց ունէին խնդիրն մինչև իսկ Ահգրոնական վարչութեան ներկայելու, ինչպէս որ Ահգրոն վարդապետի եղբոր ամուսնութեան խնդրոյն մէջ՝ իրենց անտեղի պահանջումն յառաջ տանելու համար՝ կըրցին ոչ միայն բողոքել առ Ահգրոնական վարչութիւնն, և Ազգային Ժողովոյ վճռոյն դէմ անտատել, այլ և համարձակեցան մինչև իսկ Բ. Կրան գիմել, և անոր առջև Ժխտել Ահգրոնական վարչութեան Երուսաղէմի վանուց վրայ ունեցած իրաւատուութիւնն:

Նկատելով որ չիշեալ երկու վարդապետք լուծիւն պահած ըլլալով ցարդ՝ Երուսաղէմի Միաբանութիւնէն մերժուելէ չեա,՝ զրգուռած վիճակի մէջ այսպիսի յայտարարութիւններ կրնան:

Նկատելով որ այս յայտարարութիւնք Ս. Երուսաղէմի մատակարարութեան նկատմամբ ազգային լիազօր պատուիրակին կատարած քննութեան արդիւնքն թերի հրապարակելու և պարտուց քանակութիւնն կատարածի ներքև գիշելու համար՝ փաստի նշույլ մը չեն ցոյց տար, և ինչպէս որ 'ի պաշտօնէ նկատողութեան ենթարկուելու համար՝ զուրկ են ըստ հանգամանաց օրինաւորութեան, նոյնպէս և ըստ էութեան՝ զուրկ են ամենայն կարեւորութեան, վասն զի ինչ որ վանուց անցեալ մատակարարութեան նկատմամբ կ'յայտարարէին, քննութեան բովէն անցած էին արդէն, և վերաքննութեան պէտքն հաստատուելու համար՝ օրինաց պահանջած հանգամանքներն կ'պակսէին. իսկ ներկայ մատակարարութեան գալով՝ ըստ վերջին կանոնադրի՝ Ս. Աթոռոյ ելումտից հաշիւներն ամի ամի կ'ներկայանան Ահգրոնական վարչութեան, և քննութեան պահանջ՝ իրք զետեղութիւնք տեղի ունենան, կրնան միշտ նկատողութեան առնուիլ:

Նկատելով որ Վահան վարդապետի այն յայտարարութիւնը թէ՛ ինք Միաբանութեան ընդհանուր բողոքաւնաց մասնակից է, կ'վերաբերի այն վէճին՝ որ Ահգրոն վարդապետի եղբոր ամուսնութեան խնդրոյն աւելի ծագում առած է, և որոյ քննութիւնը կ'պահանջէ, հետևապէս ուղղակի առնչութիւն չ'ունենալով պարտուց խնդրոյն հետ՝ ըստ ինքեան բողոք մ'է Ազգային Երեւոթականական Ժողովոյ օրոշման դէմ, և Ս. Աթոռոյ պարտուց գոյութիւնն երկրայութեան ներքև թողելու հանգամանք չունի, որմէ կ'հետեւի թէ՛ այդ տարտամ և անորոշ յայտարարութիւնք խնդրոյն գոյնը փոխելու նպատակաւ չ'երկրուած են:

Նկատելով որ չիշեալ երկու վարդապետաց հետ վանքէն մեկնող երկու եպիսկոպոստներ և երեք վարդապետք՝ որ Վահան վարդապետի ակնարկած բողոքանաց մասնակցած էին, իրենց բողոքն չեա կոչած՝ և ներողութիւն տառնալով՝ 'ի շարս Միաբանութեան ընդունուած են, և Մկրտիչ և Վահան վարդապետաց բռնած վերջին ընթացից դէմ բողոք բառնալով՝ ծանուցած են իրենց համամիտ չըլլալն անոնց հետ:

Նկատելով որ Մկրտիչ վարդապետին Ս. Աթոռոյ հատու թից և ծախուց տարեկան քանակութեան մասին՝ ցոյց տուած գումարն ինչպէս նաև նշանակած բացառիկ հատուց ըրողութիւնն ենթադրական և մտացածին հաշուոց վերայ հիմնեալ՝ չեն պատասխաններ հաշուետւումարաց և իրականութեան, որ ցոյց կուտան թէ՛ Աթոռին հատուց ըստ մեծի մասին ուխտաւորաց նուէրներէ գոյանալով՝ հաստատուն չեն և ամէն տարի նոյն քանակութեամբ չեն արտադրել: Իսկ Վահան վարդապետ այնքան տեղեկի կ'զտնուէր պարտուց գոյութեան, որ նոյն ինքն 1876 թուականին անոր բարձման համար 20,000 լիւրացի փոխառութիւն մը առա-

ջարկող միաբաններէն մին եղած է, ինչպէս կ'ընդունէ Միաբանական Բնութագրութեան Ժողովը:

Նկատելով որ թիւ 1 ստուգիչ ներդրութիւնը տեղի ունեցած էին, և չիշեալ երկու վարդապետը պիտակ լինելով մինչև ցարդ լուսէլ չեալոյ՝ աշտօր կ'հրապարակեն, անշուշտ այս առթիւ իրենց վերադարձի մեղադրութեան յանցանքը ուրիշ կերպիւ չ'պիտի կարենային թեթեւեղել, այլ միայն ճշմարտութիւնը բացարձակապէս խոտովանելով առ Ազգային Վարչութիւնն:

Սրբ՝ Երաց այս վիճակին մէջ՝ որովհետև իրենց եղած հարցմանց ուղղակի և բացորոշ կերպով պատասխանելէ նահանջեցին և ջանացին իրենց յայտարարութիւններն սքողել և պատրուակել, որպէս զի յաջողին անոնց բուն արժէքն անյայտ թողուլ և մաքերու վրայ անոնց բնած գոյթի տպաւորութիւնը բառնալու արդիւք ըլլալ, որովհետև Ս. Աթուռն ելուծուից արդի տեսուչ Արթ. Ղևոնդ վարդապետն, որ Վանական ելուծուից հաշուակալութեան նորոգ հաստատեալ դրութիւնն ամենայն ճշդութեամբ 'ի դործ կ'ընէ, արտաքսիւ տալու նպատակաւ իրենց ձեռք առած միջոցներն տեղի տուած էին նոյն խի իրենց արտաքսման, որովհետև իրենց յայտարարութիւններն ուրիշ բան չէին եմթագրեր, այլ Նրուսողմի Սրբազան Պատրիարքին և Միաբանութեան ղեկ թշնամական զրպարտութիւններ, որոց ուժ տալու համար կ'փորձէին պարտուց գոյութիւնը կասկածելի ցուցնել և գալթաղութիւն տարածել Ազգին մէջ, Վարչութիւնը՝ ինչպէս նաև պարտուց բարձման Յանձնաժողովն իրենց համադրումար չորս նիստերու մէջ սոցն խնդրոյ զբաղելէ չեալոյ՝ համադրուեցան թիւ 3 չիշեալ վարդապետաց արարքն արդիւք են վերժառուութեան ոգւոյ, և ըստ ամենայն հաւանականութեան տեղի չ'պիտի ունենային, թիւ 4 և 5 վարդապետի միջադէպն ծագած չըլլար, թիւ իրենց ձեռք առած միջոցներն ոչ միայն անյայտ են իրենց և կեղեցական կոչման, այլ և ինտուսկար Ս. Աթուռն և Ազգին պատուոյն, հետևապէս մերժեցին միաձայն Միտիչ վարդապետի ուրուագիծն, ինչպէս նաև Վահան վարդապետի բերանացի յայտարարութիւններն, և Ազգային Վարչութիւնն իւր օգոստոսի 12-ի նիստին մէջ անարժան համարեց չիշեալ Միտիչ և Վահան վարդապետներն ազգային պաշտօններ վարելու, և որոշեց իրաց վիճակն Արօնային Ատենի ուշադրութեան մատուցանելով՝ յանձնարարել, որ ըստ եկեղեցական օրինաց՝ այդ երկու վարդապետաց արժանաւոր պատիժը անօրինէ:

27 օգոստոս 1882

'ի պատրիարքարանի հայոց

Կ. Պօլս.

(Կնիք Պատրիարքարանի)

(Կնիք Ազգ. Վարչ. խորհրդոյ)

(Կնիք Ս. Նրուսողմայ պարտ. բարձմ. Յանձնաժողովոյ):

'ի բացակայութեան ո. Պատրիարք հօր փոխանարդ նորին Գէորգ Ժ. վարդապետ Բուռնուզիան

Անդամք Ազգային վարչա-
Կան խորհրդոյ

Տիգրան Նուսուֆեան

Ս. Մամիկոնեան

Ս. Աղնաուր

Միքայէլ Մամիկեան

Անդամք Նրուսողմի պարտուց բարձման Յանձնաժողովոյ

Յովհաննէս Կիւմշեան

Յակովբ Նորատունկեան

Ա. Խ. Զուռդ

Սեդեքերիմ Մանուկեան

Սերովիլ Կիւլպէնկեան

Յ. Բարադսեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Թ Ի Ի Ր Ք Ի Ա.

Արդէն քսնի մի անգամ հարց զարթեցաւ Կ. Պօլսի մէջ մայրաքաղաքի բոլոր ցրուած գրադարանները միացնել և մի յարմար շէնք յատկացնելով՝ կազմել մի ընդհանուր գրադարան: Այդ ցրուած գրադարանները, որոնք այլ և այլ իրանց յատկացեալ մասնաւոր շէնքերի մէջ են գտնվում, պէտք է տեսլ, որ բաւական անխնամ են թողուած և ինչպէս որ կը պահանջուի հոգալ նոցա մէջ եղած գրական գանձի պահպանելուն, այնպէս չեն խնամվում: Եթէ այստեղ աւելացնենք, որ այդ գրադարանների մեծ մասի տեղն ու «սարքը» բաւական դժուարութիւն է սլատառում արեւելեան հարուստ ու ճոխ լեզուների գրականութեամբ հետաքրքրաւոր ու պարագիւր անձանց օգտուելուն, այն ժամանակ հասկանալի կը լինի, թէ ինչ աստիճանի անյարմարութիւն են ներկայացնում այդ ցրուած գրադարանները: Այժմ, ինչպէս որ հաղորդում է Կ. Պօլսի Express անգլիական լրագիրը, ներքին գործերի մինիստր Ասիմ փաշան իւր ուշադրութիւնը դարձնելով այդ անհաճուելի գրադարանի մէջ գտնուած բոլոր գրքերի և ձեռագրների ճշգրիտ ցուցակը կազմուի: Այդ ցուցակները յետոյ կը համեմատուին հին ցուցակների հետ, որպէս զի պակասած գրքերի և ձեռագրների թիւը իմացուելով՝ պահանջուի տանողներից. նոյնպէս և այն հատորները, որոնք պիտի յանձնուին կազմարաններին կազմելու և կամ նորոգելու, պէտք եղած կարգադրութիւնը տրած է: Յիշեալ գրադարաններին կ'այցելեն երկու խումբ գրադարանագիտների, որոնք իրանց մէջ բաժանելով աշխատանքը՝ անյապաղ առաջ կը տանեն գործը: Այդ գրադարանագիտների կամ վերատեսուչների իւրաքանչիւր խումբը բաղկացած է մի գլխաւորից, մի օգնականից և մէկ էլ գրագրից, որոնք Կ. Պօլսի լեզուագիտ ու պատմաբան նշանաւոր ուղեւորներից են ընտրուած: Վերոյիշեալ անգլիական լրագիրը հարցնում է, թէ թուրք մինիստրի պատուիրած կազմելու ցուցակները արդեօք միայն գրադարաններից պակասած կամ գողացած գրքերի ու ձեռագրների թիւը իմանալու նըպատակ ունին, որով և այսուհետև սուտը կ'առնուի հատորներ գողանալու յանցաւոր իրողութեանցը, թէ պէտք է այդպիսով իրագործուի ծրագիրը վաղուց ցանկացած մի ընդհանուր գրադարանի հաստատութեան այս բաղամարդ մայրաքաղաքի մէջ, ուր այդպիսի գործնական օգտակարութիւնը ամեն մէկը մեզանից քաջ ճանաչում է: Եթէ ուրեմն ծրագրի իրագործելուն են վե-

րաբերում վարչութեան կարգադրութիւնները, ասում է թերթը, անշուշտ այդ երևոյթը մեծ պատիւ կը բերէ նոր մինիստր-Ասիմ փաշային:

Ա Ն Գ Լ Ի Ա

Լօնդօնի «Standard» լրագիրը իւր հոկտեմբերի 2-ի համարում մի յօդուած է հրատարակել ուր ասում է թէ մեծ պետութիւնները անշուշտ իրաւունք ունին այժմ որ նոցա բացատրութիւններ տրուին այն մտադրութեանց մասին, որ Անգլիան ունի Եգիպտոսի վերաբերութեամբ: Լրագրի կարծիքով նոցա առանց այլևայլութեան պէտք է յայտնել, որ Անգլիան չկամենայով Եգիպտոսը միացնել իւր պետութեան հետ, մտադիր է այնտեղ գործեր պահել մինչև այն ժամանակ, երբ փարաւոնների երկրում կ'վերահաստատուի ոչ միայն արտաքին կարգը այլ և նա աւելի հիմնաւոր կազմակերպութիւն կ'ստանայ: Գուռը կ'ստանայ Եգիպտոսից սովորական տուրքը այն բոլոր ժամանակի ընթացքում, երբ կ'ընդունուի սուլթանի իրաւունքները այդ երկրի նկատմամբ. բայց անպատճառ պէտք է պարզել, որ Անգլիայի համար ոչինչ պարտաւորութիւն չկայ Եգիպտոսի վերաբերութեամբ Փրանսիայի կամ մի որևէ այլ պետութեան հետ միասին գործելու: Վերջին ժամանակները շատ խօսուեցաւ անգլո-ֆրանսիական բարեկամութեան մասին և ասուեցաւ որ խոհեմ քաղաքականութիւնը պահանջում է այդ բարեկամութեան պահպանելը: «Մենք չենք տեսնում—շարունակում է «Standard» լրագիրը, որ Անգլիան քաղաքական կամ զինուորական դաշինք կապած լինի Փրանսիայի հետ: Խրիմի պատերազմից յետոյ մենք ըստ երևոյթին վայելում ենք Փրանսիայի սէրը, որ և փոխադարձաբար հատուցանում ենք: Մենք անշուշտ այդ համակրութիւնից չենք զրկուիլ, եթէ մեր ջանքերի շնորհիւ ֆրանսիական զրամազուխները և ձեռնարկութիւնները Եգիպտոսում աւելի բարեջանող և հաստատ գործադրութիւն վայելեն: Մենք բոլորովին միտք չունինք պարծենալու. բայց մեր կարծիքով, Փրանսիան այժմ շատ աւելի է կարօտ Անգլիայի բարեկամութեան քան Անգլիան Փրանսիայի:»

Ե Գ Ի Պ Տ Ո Ս

Անգլիական թերթերը սկսում են հաշուել թէ ինչ վնասներ է պատճառել Արաբի-փաշայի ապստամբութիւնը Եգիպտոսին: Աղէքսանդրիայի ռմբակոծութիւնից սկսած մինչև Տէլ-էլ-քեբիրի յաղթութիւնը սպանուել են մօտ 5,000 զինուոր այսինքն ամբողջ ազգաբնակչութեան համարեալ թէ հազարերորդ մասը: Անգլիացոյց

կողմից սպանուածների թիւը միայն 300 է, բայց վիրաւորեալների թիւը շատ մեծ է: Այն նիւթական վնասները որ պատճառել են ռմբակոծութիւնը և հրդեհը՝ հասնում են 125-ից մինչև 150 միլիոն ֆրանկ. այս թուին պէտք է աւելացնել 1) այն գումարները, որ Արաբի-փաշան վեր է առել եգիպտական գանձարանից պատերազմական ծախսերը հոգալու համար, 2) պատերազմական վարձատրութիւնը որ անշուշտ կ'պահանջէ Բրիտանիայի կառավարութիւնը 3) այն վնասները, որ կրել է երկրագործութիւնը: Այս վերջինները առաջ են եկել այն հանգամանքից, որ հունձքին վերահասու չ'եղան, և ոչ թէ գործերից, որովհետև ինչպէս յայտնի է պատերազմական գործերը տեղի ունէին անապատում: Խօսք կայ որ այս վնասները ծածկելու համար տէրութիւնը գլխաւոր ապստամբների գոյքը զրաւէ և մի նոր պարտք անէ որի հատուցումը ապահովուած լինի վաւրճանների կամ կրօնական միաբանութեանց եկամուտներով:

Փ Է Լ Ի Է Տ Օ Ն

Այս օրերը ստացանք Թիւրքիայի մեր ազգային վարժարանաց ընդհանուր տնօրէն պ. Հ. Իփէգճեանից մի ընդարձակ գրուածք «Ծրագիր ընդհանուր օրինաց Ազգային կրթութեան» վերնագրով, որ ներկայացուած է ի քննութիւն և հաստատութիւն Ազգային ժողովի: Աւելորդ է ասել թէ ինչ կարևորութիւն ունի մանաւանդ Տաճկական Հայաստանի համար մի ծրագիր, որ մի նոր և ժամանակի հոգուն համապատասխան կազմակերպութիւն է տալիս հայկական ուսումնարաններին: Այդ լուրջ, երկարամեայ ուսումնասիրութեան և փորձի վերայ հիմնուած աշխատութիւնը արժանի է ամենայն ուշադրութեան: Մենք համոզուած ենք որ տեղույս «երեսուն և հինգից մասնաժողովը» ի նկատի կ'առնէ այդ ծրագիրը, որ ինչպէս լսում ենք ներկայացրած է իրան: Մեր մամուլի վերայ սրբազան պարտք է դրած քննել մանրամասնօրէն այդ 420 յօդուածից բաղկացած ուսումնարանական օրէնսդրութիւնը: Կ. Պօլսոյ Ազգային ժողովը իւր մասնախումբերի ձեռքով, ինչպէս յայտնի է լրագիրներից, քննել է արդէն այդ ծրագիրը և եթէ մինչև այժմ Ընդհանուր ժողովի հաստատութիւնը չ'է գտել, պատճառն այն պէտք է համարել, որ սրբազան Պատրիարքի հրաժարականի առիթով այս խնդիրը ևս ի շարս այլ կարևոր հարցերի կախ է թողնուած: Այս հանգամանքից կարելի է օգուտ քաղել որպէս զի ուսումնարանական գործին հմուտ անձինքը մամուլի միջնորդութեամբ յայտնեն իրանց կարծիքը ծրագրի մասին. պէտք է յուսալ որ Կ. Պօլսոյ Ազգային ժողովը նախ

քան վերջնականապէս հաստատուի նկատողութեան կ'առնէ ամէն մի հիմնաւոր առաջարկութիւն: Առ այժմ մի բնդհանուր գաղափար ապու համար առաջ ենք բերում այստեղ քաղաքացիներն ալ. իփէգճեանի այն տեղեկագիրը որ կարգացուել է Ազգային ժողովի նիստին:

Ազգային Արթուրեան ընդհանուր Օրէնքին ծրագիրն աւարտած ըլլալով պատիւ ունիմ ներկայել զայն և քանի մը բացատրութիւն տալ անոր խմբագրութեան և ընդհանուր սկզբանց մասին:

Ազգէն գիտէի և այժմ աւելի համոզուեցայ թէ որչափ դժուար է ընդհանրապէս Օրէնք շինել և մասնաւորապէս մեր վիճակին մէջ գոհուող ազգի մը համար փոքր ի շատէ լաւ Օրէնք խմբագրելը:

Թէև արդէն ծանօթ էին ինձ գլխաւոր քաղաքակիրթ ազգաց Արթուրեան Օրէնքները, այսու ամենայնիւ պարտք համարեցի նորէն հետադռնել ուշադրութեամբ Գերմանիոյ, Զուիցիոյ բոլոր քանթոններուն, Աւստրիոյ, Գաղղիոյ, Պէլճիգայի, Հոլանտայի և մասամբ Անգլիոյ օրէնքները: Ընտրեցի այդ օրէնքներէն այն տրամադրութիւնները՝ զոր մեզ համար օգտակար և գործադրելի դատեցի ըստ իմ գաղափարութեան և իմ կողմէ աւելցուցի այն՝ ինչ որ Տաճկաստանի մէջ ստացած տառնամեայ փորձառութեամբ մեր ազգին վիճակին չարմար և Ազգային վարչութեան իրաւասութեանն ու կարողութեանը պատշաճ դատեցի: Այժմ ինչ աւելի ձեռնհաս և փորձառու անձինք ապացուցանեն թէ ընտրութեանս կամ փորձառութեանս մէջ սխալած եմ, ամենայն սիրով և խոնարհութեամբ կ'ընդունիմ այդպիսի դիտողութիւնները. այն աղագ մէջ անգամ ուր բազմամեայ և երբեմն դարաւոր փորձառութեանց արգիւնք կան գերաւոր՝ աշխարհի ծրագիրներու պատրաստութիւնը ընտրելաւորն ձեռնհաս անձերէ կազմուած մասնախումբերու կը չանձնուի, իսկ ես մինակ էի:

Այժմ բացատրեմ թէ ինչ է ըստ իմ Գործադրելի և Կարգադրելի, որով միանգամայն բացատրած կ'ըլլամ և ծրագրելի ընդհանուր սկզբունքները:

Շատ բաներ կան որ թէև կատարելապէս գործադրելի, բայց անօգուտ, անպիտան և մինչև իսկ վնասակար են. բաներ ալ կան՝ որքան էրեւոյթ, այսինքն արտաքուստ և ըստ ձեւին միայն գործադրելի են. բայց իրոք անգործադրելի: Այս ըստս հաստատուելու համար քանի մը օրինակ բերեմ նոյն իսկ կրթական ասպարէզէն: Գործադրելի է և երկար տարիներէ ի վեր մեր մէջ ալ կը գործադրուի այն գրութիւնը՝ որով ամեն թաղ ամենայն ազատութեամբ ու իր ուղած կերպով կը սնորհի իր դպրոցին վերաբերեալ ամեն գործերը, այսինքն ինք կը շինէ իր ուսմանց ծրագիրն ու իր բարեկարգութեան կանոնադրը, ինք կ'ընէ ուսմանց միջոցաց ընտրութիւնը. ինք իր ուղած կերպով կը շինէ դպրոցն ու գրասենյակները, ինք իր ուղած կողմակալ կ'ընէ դպրոցի ծախսը ու հասութիւն մատակարարութիւնը, ինք իր ուղած պաշտօններով կ'անուանէ և կը հրաժարեցնէ իր դպրոցի պաշտօնականները և այլն: Այս թէև եղած է այս գործադրելի գրութեան հետեւանքները: Այլընդին ծայր խառնաշփոթութիւն վարժարանաց աստիճաններուն, նպատակներուն և ուսմանց ընթացքին մէջ, կարեւոր ուսմունք զանց առնուած են, անկարեւոր դասերու համար պէտքէն աւելի ժամանակ և գրամ կը վատնուի, ամեն տեղ աշակերտաց մեծագոյն մասը բարձի թողի եղած է և միայն ուսուցիչ մասին փոքր ի շատէ հոգ կը տարուի և այն ապարդիւն կերպով:

Գործոցաց շինքերուն մեծ մասը, ինչպէս և գրութիւն բոլոր գրասենյակները ընտել են համապատասխաներ իրենց նպատակին և անոնց համար եղած ծախսերը մեծ մասամբ ի կորուստ մատնուած են: Գործոցաց ծախսերը ամենայն տնտեսագիտական սկզբանց հակառակ կը կատարուին և ընդհակառակն անոնց աղքատիկ հասոյթները շատցնելու փոյթ չի տարուիր: Գործոցաց պաշտօնականները ընդհանրապէս անձնական կամաց և կրկն խաղալիք և գերի եղած են և իրենց գիրքն ու նիւթական վիճակը ընտել չի համապատասխաներ իրենց վոսմ կոչմանը: Գործողական պաշտօնագրերը բանաւոր, աղքատ և միօրինակ հսկողութեան և ուղղութեան և իրենց գրկի և վիճակին նուազագույն պաշտօններէն ընկճեալ՝ շատ անգամ պարտադանցութեան մէջ կը շինան կը քաջալերուին, կը վարձատրուին և կը չարգուին անոնք՝ որ մեծաց և ազգեցութեան տէր անձանց հաճելի ըլլալու արուեստին մէջ չաջողակ են կամ փոքր ի շատէ իրենց իրաւունքն ու պատիւը պաշտպանելու կարողութիւնն ու քաջութիւնն ունին, և ստիպուի կ'ըլլան անոնք որ ոչ այդ արուեստը գիտեն և ոչ ինքզինքնին պաշտպանելու կարողութիւնն ունին, և այլն:

Ասոնք են ահա Գործադրելի դատուած գրութեան մը տխուր հետեւանքները, գրութիւն մը, որ ամենէն քաղաքակիրթ և աղատ ազգաց մէջ անգամ կատարեալ անգործադրելի կը համարուի:

Ներկայ ծրագիրը խմբագրուած միջոցիս կէտ նպատակի ունեցած եմ այդ անելիստեան թեան ըստ կարելուցն դարման տանելու:

Կան բաներ, ըսի, որքան էրեւոյթ գործադրելի են, բայց իրոք անգործադրելի: Գործադրելի է ըստ երեւոյթին 80-100 տղայ որահի մը մէջ հաւաքել, անոնց վրայ կառավարիչ մը գնիլ և կարծել թէ այդ կերպով մեր դասակները լաւ կրթութիւն կստանան և մենք մեր պարտքը լիովին կատարած կըլլանք, վասն զի աղագ ոչ պէտք եղած բանտարանութիւնն ունին որ կարենան հասկնիլ մեզ թէ այդ կերպով չեն կարող լաւ կրթուիլ, այլ ընդհակառակն կապականին հոգւով և մարմնով և իրենց ունեցած ընտել ընդունակութիւնն անգամ կը կորսուի փոխանակ զարգանալու, և ոչ բաւական ոյժ ունին որ կարենան մեր այդ Գործադրելի գրութեան անգործադրելիութիւնը ցուցնել:

Յիշուի թէ և երբեմն ընտանեկն աշխոյժ և կանխահաս տղայք գիմադրութեան կամ բողոքոյ փորձեր կընեն, բայց մենք փոխանակ մեր ընթացքը քննութեան ենթարկելու՝ զանոնք կը պատժենք և դարձեալ ամենայն հանգամանակները խղճի կը շարունակենք մեր կրթութեան և զանաւոր: Կանցնին տարիներ, սերունդ սերունդի կը չաջորդէ, մանկանց կրթութիւնը նոյն չառի կողմակալ կը կատարուի, փոխադրած արգիւնքնիս չենք տեսնար, բայց փոխանակ սթապիւլու և հասկնալու թէ չանցանք մեր գրութեան մէջն է, թէ այդ գրութիւնը սրբալի ալ գործադրելի կերպէր բայց իրոք Գործադրելի չէ, կսկսինք վարժապետները դատապարտել:

Հարկ կ'այ արդեօք ըսելու թէ մեր Ազգային վարժարանները բարեկարգելու գլխաւոր միջոցն է վարժապետաց ներկայն բարութիւն և ապագայն ապահովել, ինչպէս որ Սահմանադրութիւնն ալ կը տրամադրէ. հարկ կ'այ արդեօք ըսելու թէ կրթութեան նուերեալ պաշտօնէից վիճակը այն աստիճան անախտանքի է որ ոչ միայն ընդունակ մարդիկ այդ ասպարէզը չեն մտնար, այլ արդէն մտնողներն ալ հետզհետէ կը քաշուին: Այս կրթութեան հետեւանքն այն կըլլայ որ մարդ կատարուի ամենաընդունակ պաշտօնէից

Հետ անդամ ներդրումություններ վարելու: 30-40 տարի Ազգին ծառայությունները ըրած դատարանները կան որք այսօր առուր Հայի կարօտ կըլլան եթէ պաշտօնէ տրձակուն, Բնչ յառաջագիծութիւն կարելի է սպասել վարժարաններէն երբ մանկաւոյն կըթուծենը այսպիսի նկատումներու կը զոհուի: Յերաւի փոքր են զգալուն սրտի տէր մարդոց Համար շատ ծանր է Ազգին բազմամեայ աշխատանքները իրենց ապրուստէն զրկել, բայց առկէ չհետեւի թէ ի վնաս մանկաւոյն կըթուծենը պէտք է ապրին անոնք, առկէ միայն սա կը հետեւի թէ Ազգը պարտաւոր է անոնց ապրուստը ապահովել, ինչպէս որ սովորութիւն է ամէն փոքր ի շատէ քաղաքակիրթ ազգաց մէջ: Ազգ մը եթէ չիրաւի քաղաքակիրթ ազգաց կարգը կուզէ անցնիլ պէտք չէ միայն անոնց վայելած իրաւունքները ձեռք ձգելու նախանձախնդիր ըլլալ, ալ պարտաւոր է իր պարտուց կատարման մէջ ալ անոնց օրինակին հետեւելու:

Սեթէ Ժամանակին վարժապետներ պատրաստելու փոյթ տարուած ըլլալ՝ այժմ թէ աւելի քիչ ծախքով վարժարանները աւելի լաւ վիճակի մէջ կ'ըլլալին և թէ վարժապետք աւելի լաւ կը վարձատրուէին: Տարրական վարժարանաց սովորական բարձրագոյն կարգերը որք քաղաքակիրթ ազգաց մէջ մէկ երկու ներքին վարժապետ ունին՝ մեր մէջ մինչև 8-10 արտաքին վարժապետ ունին, և ծախսոց մեծ մասը թէև այդ կարգերուն Համար կ'ըլլան, բայց վարժապետք դարձեալ լաւ չին վարձատրուիլ: Ասկէ անկէ կցկոտուր տեղեկութիւնք ունեցող մարդիկ կառարկեն երեւմին թէ քաղաքակիրթ ազգաց մէջ ալ մէկ վարժապետի 70-80 աշակերտ կը յանձնուի: Բացատրեմ նախ թէ Բնչ մեծ տարբերութիւն կայ մեր ծաղիցաց և նախակրթարանաց և քաղաքակիրթ ազգաց նոյն աստիճանի վարժարանաց վարժապետներուն և վարժուհիներուն մէջ: Հոն վարժապետութեան 5-6 տարուան շրջան ունեցող կանոնաւոր նախակրթարանի և 3 տարուան ընթացք ունեցող միջին վարժարանի ուսմանց ընթացքն աւարտելէ և 3-4 տարի ալ վարժապետանոցի մը մէջ թէ ընդհանուր կըթուծենը ստանալ և թէ տեսական և գործնական կերպով վարժապետութեան պաշտօնին պատրաստուելէ ետք կըրթուծեն ասպարէզը ոտք կը կրին: Բաց չաղմանէ անոնք բազմաթիւ միջոցներ և դիւրութիւններ ունին շարունակ ինքզինքնին կատարելագործելու, որոց մասին խօսիլը երկար կըլլայ: Կարելի է բաղդատութեան դեմ մեր վարժապետները չիշեալ եղանակաւ պատրաստուող, աչքափ ինքնակրթութեան միջոցներ ունեցող և միանգամայն մերկնեցնէն շատ աւելի նիւթական ասպարէզութիւն վայելող վարժապետները, և մերկնեցնէն ալ անոնց մատուցած ծառայութիւնը սպասել: Թուաբանական ճշդութեամբ կարելի է հաստատել թէ եթէ անոնք կրնան 70-80 աշակերտ կըթել՝ շատ գոհ ըլլալու է՝ եթէ մերկնեցնէն չաջողին գէթ 30 աշակերտի կըթուծենը ստանձնել: Գիտնալ պէտք է թէ անոնք ալ չը նայելով մերկնեցնէն ունեցած անհամեմատ գերազանցութեան՝ չեն չաջողիր իրենց պաշտօնը ըստ արժանւոյն կատարելու, երբ աշակերտաց թիւը 35-40-ը կանցնի: Նա ալ քաղաքակիրթ ազգաց մէջ ուր աւելի լաւ հասկացած է նախնական կըթուծեան կարեւորութիւնը՝ թէ վարժապետաց պատրաստութեանը աւելի մեծ փոյթ կը տարուի և թէ միանգամայն մէկ վարժապետի 35-40 աշակերտէ աւելի չը յանձնուի, և ձայներ կը բարձրանան այդ թիւն անգամ չափաւորելու համար: Նո ճամբորդութեանս միջոցին ամենաբնական նախնական վարժապետաց դասերուն ներկայ եղած և տեսած

և՛ որ իրենց բոլոր կատարելութեամբն ու հմտութեամբը հանդերձ անկարող կըլլան մինչև անգամ 50 աշակերտէ կազմուած դասարան մը վարելու: Նոյնը կը խոստովանէին թէ վարժապետք իրենք և թէ կըթական իշխանութիւնք:

Արդ, ուրիշ առիթներով քանիցս ըսած եմ, այս անգամ մանաւանդ պարտքս է աւելի շեշտելով յայտարարել թէ Ազգային կըթուծենը բարեփոխելու ելնել առանց անոր պաշտօնէից վիճակին ասպարէզելու և ձեռնհաս պաշտօնեաներ պատրաստելու համար պէտք եղած միջոցները ձեռք առնելու՝ երազական յոյս է և ոչ թէ փրփուրէլի դրոյթի մը: Ըստ իս Ազգային պաշտօնէից գլխաւոր պարտքերէն մէկն է ամեն առթիւ բացատրել Ազգին թէ ո՞րն է իրաւէ գործադրելին ու օգտակարը և ամենայն դօրութեամբ մաքաւիլ բոլոր այն դրութեանց դէմ՝ որք թէև գործադրելի են բայց վնասակար, կամ թէև գործադրելի կը թուին, բայց իրոք փրփուրէլի են և միանգամայն վնասակար թէ նիւթական և թէ փրփուրէլի:

Այժմ տեսնենք թէ՛ ո՞ր բաները մեր մէջ փրփուրէլի կը դատուին, բայց իրոք փրփուրէլի են կամ իրոք ըլլալ և ո՞ր բաները իրոք փրփուրէլի են: Օրինակները ի հարկէ դարձեալ կըթուծեն ասպարէզէն պիտի առնուի: Մեր մէջ անգործադրելի կը դատուի ամէն ուսմանց ծրագիր որ Հայկաբանութեան, Ազգային պատմութեան, և Կրօնագիտութեան աւելի բան կը պարունակէ՝ թէև նոյն իսկ այն ծրագիրները՝ որք այդ ուսմանքներէ դատ ուրիշ բան չեն պարունակել՝ ցարդ չեն գործադրուած: Նմանապէս անգործադրելի կը դատուի ամէն ուսմանց ծրագիր և կըթուծեն վերաբերեալ օրէնք կամ կանոն որ փրփուրէլի գործադրելի չը թուիր, թէև փրփուրէլի գործադրելի դատուած բաւական կանոններ և Հրահանգներ կան, որք 20 տարեկէ ի վեր դեռ չեն գործադրուած: Ի՞նչ է այդ տխուր իրողութեան պատճառը: Այն ազգաց մէջն անգամ, որք մեզմէ շատ աւելի կը յարգեն ընդհանրապէս օրէնքը և որք միանգամայն շատ լաւ պատրաստուած և օրէնք գործադրելու տրամադիր և կարող կըթական պաշտօնեաներ ունին, կըթական օրէնքներն ու ուսմանց ծրագիրները իրենց իրենց ասոնց իրաւունք իշխանութեանց կողմէն: Կոմիտէն ու համարաւորութեան չեն գործադրուիր, մենք ենք միայն որ կը կարծենք թէ կարելի է այնպիսի օրէնք չինել՝ որ ինք իրեն գործադրուի առանց վարչական իշխանութեան զօրութեան, հոկոյութեան և համարաւորութեան, թէև քսանամեայ սահմանադրական փորձը պէտք է բաւական ըլլար զմեզ համոզելու թէ ուղածնիս փիլիսոփայական քարի կամ յարաշարժ մեքենայի պէս անիրանալի բաներու կարգէն է: Պէտքէ երազական յոյսերը մէկդի թողունք և համոզուինք վերջապէս թէ մինչև որ ներկայ ծրագրին տրամադրութեանց համաձայն կեդրոնական Կրթական Տեսչութիւնը իր պաշտօնը չը վարէ և Գաւառական և Այցելու Տեսուչք չը հաստատուին և անգուլ անգաւար չը գործեն— ոչ այս օրէնքը և ոչ որեւէ ուրիշ օրէնք կրնայ իրոք գործադրուիլ: Հայերն ալ ուրիշ ազգաց պէս մարդկային սեռին կը պատկանին, և պէտք չէ ամէն Հայէ այնպիսի առաքինութիւններ և կատարելութիւններ սպասենք, որք միայն քանի մը չըքնադարձ անհատներու բաժինն են և որք վեր են ամէն հասարակ մահկանացուի կարողութեան: Սեթ ամէն Հայ ծնող գիտնար թէ Բնչ կըթուծենը պէտք է տայ իր զաւկին և տար, եթէ ամէն Հայ վարժապետ գիտնար թէ Բնչ հրմտութիւնք և յատկութիւնք ունենալու է վարժապետ մը և ջանար կամ միջոց ունենար զանոնք ձեռք բերելու, եթէ ամէն Հայ հոգաբարձու գիտնար թէ Բնչ է զպրօցի հոգաբարձուի մը պաշտօնը և կարող ու տրամադիր ըլլար զայն

ըստ արժանույնի վարելու, վերջապես եթէ ամէն թաղի ժողովուրդ գիտնար թէ ինչ պարտականութիւնք ունի դէպի իր դպրոցն ու պաշտօնեաները և թէ ինչ պէտք է պահանջէ անոնցմէ—այն ատեն որեւէ օրէնք դնելու հարկ չէր մնար. բայց այդ մարդկային կոտորածութեան դաժանութիւնը և ոչ իսկ ամենէն քաղաքակիրթ ազգերը հասած են. ուր կը մնանք մենք որ դեռ հալիւ գողութիւն քայլեր կ'ընենք յառաջագիւտութեան շաղկին մէջ և ամէն քայլափոխին կ'իյնանք և ընկած տեղերնիս քանի մը տարի կը մնանք:

Արդ՝ Հայ ազգն ալ, ինչպէս ամէն ազգ՝ Արթուրի օրէնքի պէտք ունի և կրնամ համարձակ ըսել թէ գուցէ այս առաջին անգամն է որ Ազգային վարչութիւնը Հայ մանկուոցն կը թու թեանը վերաբերեալ օրէնք մը աշխարհ հետազօտութեանց, մտածութեանց և աշխատութեան առարկայ ըրած ըլլայ, այսուամենայնիւ կրնամ նոյնպէս համարձակ ըսել թէ Հայ օրէնքն ալ ցարդ հրատարակուածներուն պէս մեռեալ տառ կը մնայ, եթէ այն միջոցները զոր կը պարունակէ իր մէջ, չ'ընդունուին և կարծուի թէ օրէնքը պէտք է ինքզինք գործադրելու հրաշք գործէ: Բայ յայտնիք պէտք է յայտնեմ նաեւ թէ ես գիտեմ և կը փափաքէի որ ծրագիրս քննելու պաշտօնն ունեցող անձինք ալ համոզուին թէ եթէ անոր պարունակած միջոցներն ալ ընդունուին, անկարելի է որ անոր բոլոր տրամադրութիւնները անմիջապէս գործադրուին, զի գիտեալ պէտք է թէ չը կայ աշխարհիս վրայ երկիր մը ուր նոր հաստատուած օրէնք մը անմիջապէս գործադրելի ըլլայ իր բոլոր տրամադրութիւններովը: Յիշուի սովորութիւն եղած է ըսել և գրել թէ օրէնքը պէտք է ազգի մը վիճակին համապատասխանէ—ընդհանուր փիլիսոփայական կամ պատմական ճշմարտութիւն մը որ նոյն իսկ իր ընդհանրութեան պատճառաւ թէ և ամենուրեք հասնալի կը թուի, բայց իրօք ինչպէս ամէն պատմական ընդհանուր ճշմարտութիւն՝ այդ ճշմարտութիւնն ալ անորոշ է և պէտք եղած ճշգրտութիւնը չ'ունի: Այն օրէնքն որ հաստատուած օրէնք իրօք գործադրելի է իր բոլոր տրամադրութիւններովը՝ օրէնք չէ. այլ ժողովրդեան բարոյ և սովորութեանց ճշգրիտ նշարագիրը: Կըրթութիւնը պարտաւորել ընող օրէնքները Գերմանիոյ մէկ քանի կողմերը և Զուիցերիոյ 2—3 քանթօններուն մէջ կատարելապէս կը գործադրուին այժմ, վասն զի ժողովուրդը ինք առանց օրինաց ստիպման իր վաւերներուն պէտք եղած կըրթութիւնը կուտայ, սակայն այդ օրէնքները հաստատուած միջոցին «միջոց» և անբողբոջ պարտադրելի չ'էին, այսինքն ժողովրդեան բարոյ և սովորութիւն չ'էին համապատասխաներ, բայց անոնց տրամադրութիւնները տակաւ առտակաւ ժողովրդեան բարոյ մէջ մտան, և այժմ որ Բուրգուի գործադրելի են՝ ըստ իս այլ ևս օրէնք չեն: Ներկայ ծրագրին մէջ կան տրամադրութիւններ որք՝ ինչպէս ըսի, անմիջապէս չ'են կրնար գործադրուիլ, բայց ազգի բնաւ չը հետեւի թէ ընաւ գործադրելի չ'են:

Խօսքս չ'երկնցնելու համար մէկ երկու օրինակով բացատրեմ թէ ո՞րն է իմ կարծիքովս Հայ ազգին համար առայժմ իրօք անգործադրելին:

Օրինակի համար անգործադրելի է պահանջել Բարոյաւորութիւնը որ ամէն Հայ իր զուակը 6—7 տարեկանին մինչև 14—15 տարեկան դպրոց ղրկէ, վասն զի այսօր եթէ բոլոր Հայ ծնողները հնազանդելու ալ ըլլան այդ օրէնքին՝ նախ շատ տեղեր մինչև անգամ Մայրաքաղաքիս մէջ, ոչ բաւական դպրոց և ոչ բաւական վարժապետ պիտի գտնուի, երկրորդ՝ եթէ պէտք եղածին չափ դպրոց և վարժապետ գտնուի իսկ, բայց ծնողք չ'հնազանդին՝ Ազգային վարչութիւնը այն իշխանութիւնն ու գործութիւնը չունի որ կարենայ օ-

րենաց անաստաղծները հնազանդութեան բերելու համար աշխարհի միջոցներ չ'ի գործ դնել՝ որք բարոյական իշխանութեան կամ ազգեցութեան շատ տարբեր բաներ են և որոց մասին խօսիլն իսկ աւելորդ կը համարեմ: Նմանապէս անգործադրելի է պահանջել բացարձակապէս որ «մէկ Բարոյաւորութիւն» տրամադրած «մէկ տարածք» դպրոց և ուսումնարան ունենայ, վասն զի ոչ ամէն թաղ պէտք եղած դրամական միջոցներն ունի, և ոչ Կեդր. սնտուկը կարող է պէտք եղած դրամական նպաստը տալ անոնց: Սերելի է յուսալ թէ ինչ որ անգործադրելի է մեզ համար՝ գործադրելի կըլլայ օր մը մեր յաջորդներուն համար, բայց որպէս զի մէկ համար անգործադրելի մէկ յաջորդներուն համար գործադրելի ըլլայ՝ պէտք չէ իբրեւ անգործադրելի մեթոտնք ամէն բան որ «միջոց» և «բարոյաւորութիւն» գործադրելի չէ: Սեր պարտքն է այժմ նախ մեր հոգաւոր որդի, որպէս զի կարող ըլլանք վերջապէս գիտնալ թէ ուր կ'ընթանք, և երկրորդ՝ բոլոր ջանքերնիս առաջ ուղղել, որպէսզի կարենանք օր առօրէ հասնիլ մեր առաջադրած նպատակին:

Շատ երկար կըլլայ, ծրագրիս գէթ գլխաւոր տրամադրութեանց մասին համառօտ բացատրութիւն տալ, այդ պարտքս կը կատարեմ լիովին՝ երբ ծրագիրս վիճաբանութեան դրուի:

ԸՆԴԴԻՄԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Յարգույ խմբագիր ¹⁾

Մօտ ժամանակներում միջոց ունեցանք կարգաւ Ձեր պատուական «Արձագանք» շաբաթերթի № 26-ում մի նամակ Կ. Թէմուրազեանց ստորագրութեամբ, որի վերջում յօդուածագիրը հրաւիրում է մեզ՝ ցոյց տալ լրագրի միջոցով, թէ պ. Ս. Ս. ինչպիսի ծառայութիւն է արած «Նորաշէնու ս. Մարիամեան ուսումնարանում» երբեմն ուսուցչութեան պաշտօն վարելիս: Մենք ուշագրութիւն չէինք դարձնել հրաւերիս վերայ, եթէ պ. Կ. Թէմուրազեանցը խնդիրներով խորհուրդներով մեզ չէր հրաւիրի պատասխան տալու: Ահա մեր վկայութիւնը: Շատ տարիներ առաջ մեծ. պ. Ս. Ս. ն արտասահմանից նոր վերադարձած ժամանակը ընդունելով հոգաբարձութեանս խնդիրքը և կամենալով օգնել դպրոցին մի շատ կարճ ժամանակամիջոց դասախօսեց ուսումնարանում առանց մի որեւէ առանձին պաշտօն ստանալ կամենալու: Հոգաբարձութիւնը անբաւական չէր նորա գործունէութիւնից, բայց նա հեռացաւ դըպ-

¹⁾ Տպւում ենք այս նամակը տառ առ տառ առանց որեւէ փոփոխութեան:

րոցից և թիֆլիսից իւր սեպհական գործերին վերահասու լինելու համար: Հոգաբարձութիւնը չէ հասկանում թէ տասը տարի անցնելուց յետոյ՝ ինչ է կամենում երրորդը, երբ երկու կողմերը միմեանց դէմ ոչինչ չունենին և չունին վերջապէս մինչև երբ մեր յօդուածագրողները ձեռք չը պետքէ վեր առնեն ամուռ չփուռ բան գրելուց, ¹⁾

Հոգաբարձուք } Գր. Իւզերեանց
 } Ս. Սրեփանեանց

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Gazette anecdotique 'ը հաղորդում է որ Աւստրիացոց կայսր Յովսէփ Բ. հրամայել է որ բոլոր աւստրիական հրէաները ազգանուններ կրեն: Այս տեսակ մկրտութիւնը յոստիկանութեանն էր չանձնուած կատարել: Ոստիկանութեան գործակալները մի քանիսին ընտիր, միւսներին անախորժ ազգանուններ էին շնորհում, նայելով թէ ով ինչքան էր վճարում նոցա:

Այս կերպով հարուստ հրէաները աշխարհի մեծահնչուն անուններ ստացան ինչպէս օրինակ Րօզէնֆելդ, Բուրնշտայն, Գոլշտայն: Չափաւոր գումար հատուցանողներին պարզեւում էին աշխարհագրական անուններ, օրինակ Վինէր (այսինքն հրէայ Վեննայից), չքաւոր հրէայները աշխարհի անուններ ստացան ինչպէս օրինակ Էստիլ (քացախ) և Պֆեֆեր (պղպեղ): Հառկանալի է որ ում վերայ ունեւէին նոքա ստանում էին Էզելկուպֆ (էշի գլուխ) Լաուսֆրեսէր (լու ուտող) և այլ անուններ: Գերմանիայում հրէաները իրանց անունները վեր են առել բնութիւնից կամ Աստուածաշնչից՝ Վօլֆ (գայլ), Հերշ (եղջերու), Պուքս (աղուէս):

Խմբագրութեանս մէջ ստացուեցաւ պ. Նիկողայոս Տէր Ղեոնդեանի «Մայրենի լեզուի ա. տարին» ի ն ն ե ռ ո ղ տպագրութեամբ: Գրքի սոյն տպագրութիւնը պ. յօրինողը յե ռ ա խ տ ա գ ի տ ա կ ա ն յարգանքով՝ նուիրում է բժշկապետ Յ. Տէր-Ջանեանցին:

¹⁾ Որոնց շարքում անշուշտ ամենապատուաւոր տեղը կ'ընէ տիտուր հուչակ վայելող պ. Գր. Իզմերեանցի այս գրուածքը:

Ծ. Խ.

Խմբագիր-հրատարակիչ ԱԲԳԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Այսօր առաւօտեան 10 ժամին Արծրունու թատրոնում նշանակված է «ԹԻՖԼԻՍԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ԳՐԳԵՐԻ Հրատարակութեան» ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ:

1—2

Որովհետև անցեալ սեպտեմբերի 26-ին անակնունելի պատճառաւ խափանեցաւ ընտրութիւն նոր երեցփոխանի Տափի թաղի ս. Գէորգ եկեղեցւոյ որէ Դիօրցօվօյի փողոցում, փոխանակ հանգուցեալ Գեթխուդեանցի, վասնորոյ այժմ համաձայն երկրորդ հրամանի Կոնսիստորիային խոնարհաբար խնդրում եմ յարգոյ ժողովրդականներից այսօր առաւօտեան 10 ժամին շնորհ բերել լիշեալ եկեղեցին նոր երեցփոխանի ընտրութեան մասնակցելու համար:

Գործակալ եկեղեցեաց Տփիսայ Կարապետ քահանայ Տէր Սարգսեանց

Լեոն Գրիգորիչ Կրամարենկօյի տպարանը ստացաւ հայերէն նոր տառեր № 10 և 12 Արձագանքի տառերից: Նոյն տեղը տպվում են ամէն տեսակ գրքեր և բլանկներ, հայոց, ռուսաց, վրաց, գաղղիացւոց և թուրքերէն լեզուներով ուրիշ տպարաններից շատ արժան գնով:

Տպարանը գտնվում է Մուխրանսկի փողոցի վրայ Դեմուրովի տներում № 13.

Կառավարիչ տպարանի՝ Ա. Մանուչարեանց:

1—2

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ ՆՈՐ ՍՏԱՅՈՒԵՑԱՆ ՀԵՏԵԻԵԱԼ ՀԱՅԵՐԷՆ ԳՐԳԵՐԸ

	Բ. Կ,
ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ, (Թարգմ.) Երկար կեանք.	1 —
ՆԱԻԱՍԱՐԳԵԱՆ, Հեքեաթներ.	— 50
ԱՂԱՅԵԱՆ, Սրինգ հովուական.	— 20
ՆՈՒԱՐԴ, (Թարգմ.) Գառնուկ և Լուսատունիկ.	— 25
ԻԻԶԲԱՇԵԱՆ, Հացի բզեզը և նորան կոտորելու միջոցները.	— 40
ԱՆԱՆՈՒՆ, Ծաղկաքաղ Հայնէի բանաստեղ.	— 40
ԾՆՆԴԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ.	— 10
ՍԱՅԵԱԹՆՈՎԱ, ազգային երգիչ.	— 5
ՏԵՐ-ԴԱԻԹԵԱՆ, (Թարգմ.) Հոգեփոխութիւն կամ կախարդուած պրինց.	— 20
ՍԱՓԱՐԵԱՆՑ, Էս էլ իմ սաղը.	1 —
ԺՕՐԺ ՍԱՆ, Վարդագոյն ամալ.	— 25

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ ԱՌԱՋԻԿԱՅ
ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐՈՒՄՅ ՀԱՄԱՐ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ
ԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱԼ ՀԱՅԵՐԷՆ ԴԱՍԱԳՐՔԵՐԸ.

Ռ. Կ.

1. Ժողովրդական այբբենարան.	5
2. Տէր-Ղևոնդեան Մայր. լեզու ա. տ.	35
3. » » » » Բ. տ.	40
4. » » » » Գ. և Դ. տ.	70
5. Աղայեանց Ուսումն Մայրենի լեզուի.	20
6. Ս. Մանգինեան Ազգային Ընտ. աշխարհ.	25
7. » » Ազգ. Դիւցազ. աշխարհ.	30
8. » » Նահապ. և Հայր. աշխ.	65
9. » » Բացատր. Ընտ. աշխարհի	75
10. » » Հենչելի թուար. խնդիրներ մ. ա.	40
11. » » Կեանքի հանգ. համ. թուարան.	75
12. » » Համ. Մանկավարժութիւն	1 50
13. Կոստանեան Ծաղկաբաղ շրջան Ա.	25
14. » » Ծաղկաբաղ շրջան Բ.	60
15. » » Ծաղկաբաղ շրջան Գ.	40
16. » » Գրաբարի հոլովումը.	15
17. » » Գրաբարի խոնարհումը	25
18. Եղիշէ քոտ անձևացեաց օրինակի	1 —
19. Նոյն միջակ թղթի վերայ	80
20. Այվազեան Նախակրթանք. ա. մ.	40
21. » » Նախակրթանք մ. Բ.	45
22. » » Նախակրթանք մ. Գ.	50
23. Տէր-Սարգսեան գեղադրութեան օրինակներ	20
24. Նազարեանց Հայոց լեզուի ուսուցիչ III տար	40
25. » » Հայոց լեզուի ուսուցիչ չոր. տար.	60
26. Բահաթրեան Համառօտ Հոգեբանութիւն	1 —
27. Ա. Բազրատունի Տարերք քերականութեան.	1 25
28. Տէր-Դաւթեան РУССК. СЛОВО. Դասագիրք ուս- սաց լեզուի.	45
29. Նազարեանց, Առաջնորդ ուսսաց լեզուի.	1 50
30. Տէր-Աբրահամեանց Բանալիք Ռուս. Լ.	50
31. Տէր-Ստեփանեան Սկզբունք քր. հաւ.	50
32. Հայորդի Սրբազան պատմութիւն Հին Կառ- կարանի	50
33. » Սրբազան պատմութ. նոր կտակ.	50
34. Մուրատեան Եկեղեցական պատմութ.	2 —
35. Գնունի Եկեղեցական պատմութիւն	1 20
36 Օրբելի Նախաշաւիղ կրօնագիտութեան մ. ա.	30

37 » Նախաշաւիղ կրօնագիտութեան մ. Բ.	50
38 » Հին և նոր Կտակարանի Պատմութիւն.	30
39 » Եկեղեցական Պատմութիւն	1 —
40 Մսերեան Հաւատապատում	25
41 » Հրահանգ Քրիստոնէական Հաւատոյ	75
42 » Քրիստոսապատում	50
43 Վարձել դասագիրքեանք թուարանութեան	70
44 Շահվերդեան նկատողական ուսում	50
45 Տէր Աբրահամեան Հայոց Պատմութ. պատկեր.	1 —
46 Աբովեանց պատմ. Հայոց	60
47 Բաղդադական Աշխարհագրութիւն	1 —
48 Տէր Յակովբեանց Աշխարհագ. Հայաստանի	60
49 » Հայաստանի Քարտէզ	25
50 Սիմէօնեան ընդհանուր Աշխարհագրութիւն. դասագիրք Հայոց դպրոցների համար Մ. Առաջին նախագիտելիք Հինգ պատկերով	35
51 մ. Բ. Քաղաքական Աշխարհագրութիւն	60
52 Հայաստանի Քարտէզ ընդարձակ	2 —
53 Բժշկ. Տիգրանեանց Մարդակագմութիւն (Անա- տոմիայ)	50
54 Պալատանեան դրականութիւն.	50
55 Զարբանալեան Պատմութ. Հայ, դպրութ. 2 հատ.	4 —

Մի Հայ երիտասարդ, որ պարապել է երկար Ժա-
մանակ ուսուցչութեամբ, տալիս է մասնաւոր դասեր Հա-
յերէնից, թուարանութիւնից և բնական գիտութիւննե-
րից: Պայմանները իմանալ Կենտրոնական դրավաճառա-
նոցում:

ՀԱՅԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ
ՕՏԱՐՔԵՐԻ ԱԶԳՈՒՄ
ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆ
ԱԲԳԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ
Գինն է 30 Կ.:
Ծախվում է «Կենտր. Գրավաճ.»

Ջ Ե Բ Ե Կ

ՏԵՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏԿԵՐԱՅՈՅՑ

Հաւաքեց Հ. ՂԵՒՈՆԴ Վ. Մ. ԱԼԻՇԱՆ

Վենետիկ. 1881 թ.

Գինն է 10 ռուբլի.

Ճանապարհածախսով 10 ռ. 60 կ.

ԾԱԽՎՈՒՄ է «ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՅՈՅՈՒՄ»

Կենտրոնական գրավաճառանոցում, ի միջի այլոց, ծախվում են հետևեալ հայերէն գրքերը.

	Ր.	Կ.
Միանսարեան — Քնար Հայկական	1—	30
Չեստերտօնի ծառանգը, պատկերազարդ վէպ	1	—
Ա. Յովհաննիսեան. Հայր և Հայաստանը օտարների աչքում, հրապարակական դասախօսութիւն —	30	
Կօմբ. Խնամատարութիւն մանկանց	—	60
Շիլլէր. Վիլհելմ Տէլլ	—	60
» Դօն Կարլոս	1	—
» Օրլէանի կոյս	—	60
Լէսսինգ. Նաթան իմաստուն	—	60
Շէկսպիր. Օտէլլօ	—	60
Պուօշեանց Հացի խնդիր	—	80
100-ից աւելի գնողները 20% զիջումն են ստանում:		
Գամառ Գաթիպայի ազատ երգեր 1 օրինակը —	5	
10 » —	45	
25 » —	1	
50 » —	1—	75
100 » —	3	

Օտարաքաղաքացիք ճանապարհածախք վճարում են ռուբլուն 10 կոպէկ, իսկ 25 ռուբլուց աւելի գնողները ճանապարհածխս չեն վճարում:

ԳԵՈՐԳ ԲԱՐՈՒՌԻԳԱՐԵԱՆՅԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

1) ՎԻԼՀԷԼՄ ՏԵԼԼ, գրամա հինգ գործողու-

թեամբ հեղինակութիւն Շիլլէրի:—16 ծալ, 205 երես: Գինն է 60 կոպ:

2) ԴՕՆ-ԿԱՐԼՈՍ, գրամատիկական բանաստեղծութիւն հինգ գործողութեամբ նոյն հեղինակի: 8 ծալ, 278 երես. գինն է 1 ռուբլի:

Այս ընդարձակ զրուածքը, որի գլխաւոր գաղափարն է մտքի և խղճի ազատութիւն, ներկայացնում է մեզ Սպանիացոյ Փիլիպպոս II թագաւորի ժամանակը և նորա յարաբերութիւնը իւր ողորդ Դօն-Կարլոսի հետ: Փիլիպպոս II-ը, այրեանալով պատկով է նշտաբէթ վալուա Ֆրանսիական արքայազն իշխանուհու հետ: Նա կասկածելով, որ Դօն-Կարլոսը սիրահարական յարաբերութիւններ ունի իւր խորթ մօր հետ, մատնում է նորան Ինկուիզիցիայի ձեռք:

3) ՕՐԼԷԱՆԻ ԿՈՅՍԸ, վիպասանական ողբերգութիւն հինգ գործողութեամբ նոյն հեղինակի: 8 ծալ, 168 երես. գինն է 60 կոպ:

Այս ողբերգութեան գլխաւոր հերոսուհին Յովհաննա դ'Արկ, մի հասարակ Ֆրանսիացի հովիւ աղջիկ, տեսնելով իւր հայրենիքի ոտնակոխ լինելը Անգլիացիներից, որոնք արդէն տիրել էին Ֆրանսիայի կիսին, այն աստիճան բորբոքվում է հայրենասիրութեամբ, որ մինչև անգամ տեսիլք է տեսնում, իբր թէ Աստուածամայրը երևում է նորան և պատուիրում է առաջնորդել Ֆրանսիական զօրքը և թշնամուն հալածելով աղատել Ֆրանսիան: Այդ բանը յաջողում է նորան, բայց մի և նոյն ժամանակ ինքն էլ նահատակվում է իւր հայրենիքի ազատութեան համար:

4) ՆԱԹԱՆ ԻՄԱՍՏՈՒՆ, գրամատիկական բանաստեղծութիւն հինգ գործողութեամբ, հեղինակութիւն Լէսսինգի: 8 ծալ, 208 երես. գինն է 60 կոպ:

Լէսսինգի այս անմահ գործը քարոզում է մարդասիրութիւն և հոգեկան ազատութիւն: Հրէայ Նաթանի բերանով բանաստեղծը համոզում է մեզ, որ ամեն կրօն պէտք է սուրբ համարել, որովհետև բոլոր կրօնների աղբիւրը Աստուած է:

Այս գրքերը վաճառվում են նոյն իսկ թարգմանչի և Թիֆլիսի հայ գրավաճառների մօտ, որոնցից կարող են պահանջել և օտարաքաղաքացիք: Իւրաքանչիւր գրքի ճանապարհածախքն է 10 կոպ:

Дозв. Ценз. Тифлисъ, 2 Октября 1882 г.
Типография И. Мартиросианца.